Мікола Матукоўскі

амністыя

камедыя

МІКОЛА МАТУКОЎСКІ ● АМНІСТЫЯ

НА ПАРУКІ

Мікола
Матукоўскі

амністыя

САТЫРЫЧНАЯ
КАМЕДЫЯ

Выдавецтва
„Мастацкая літаратура"
Мінск 1972

Бел 2
М 34

*П'еса атрымала другую прэмію
на рэспубліканскім конкурсе ў 1970 г.*

7-5
170-72

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ:

Якаў Фаміч Добрых — дырэктар фабрыкі цацак.

Рагнеда Іванаўна Божашуткава — галоўны канструктар.

Ізабела Дрозд — галоўны мастак.

Іван Кічкайла — старшыня фабкома.

Рыгор Салавейчык — слесар-самародак.

Андрэй Таратута — канструктар.

Сцепаніда Моўчан — работніца.

Кузьма Хаценьчык — рабочы.

Зойка Гусельнікава — работніца.

Тамара Мажэйка — работніца кандытарскай фабрыкі.

Іпаліт Секержыцкі — пенсіянер.

Варвара Феафілаўна Ягадка.

Міліцыянер.

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Сціплы кабінет Якава Фаміча. Сталы літарай «Т». На сталах, стэлажах — узоры і макеты дзіцячых цацак. На сценах — чарцяжы, эскізы, малюнкі. Маўклівая, але бескампрамісная, бязлітасная барацьба двух стыляў, дзвюх эпох.

У кабінеце Я к а ў Ф а м і ч і І з а б е л а.

І з а б е л а. Як галоўны мастак фабрыкі я адмаўляюся зацвярджаць гэтыя ўзоры! Мы з калыскі павінны выхоўваць у чалавеку мастака!

Я к а ў Ф а м і ч. Ну, калі ўсе будуць Шышкінымі ці Рэпінымі...

І з а б е л а. Якаў Фаміч, вы добра разумееце, што я маю на ўвазе. *(Паказвае на ўзоры.)* Гэта ж поўная дэградацыя! Я згодна з вамі, яны танныя і простыя па тэхналогіі, але няўжо вы не бачыце, што гэта ж прымітыў! І па думцы, і па форме! Гэтымі цацкамі мы канчаткова загубім у дзіцяці фантазію. Мы свядома ствараем вакол яго свет нейкіх пачвар!..

Я к а ў Ф а м і ч *(разглядае ўзоры на стале)*. Нічога страшнага — прылады працы. І грабелькі, і вядзёркі дзецям таксама патрэбны. Вы бачылі, Ізабела Сямёнаўна, як яны любяць у зямлі корпацца?

І з а б е л а. Патрэбны, Якаў Фаміч, але не такія, як гэты. І не яны галоўнае...

Я к а ў Ф а м і ч. А што галоўнае?

І з а б е л а. Таты і мамы гэтых дзетак запускаюць касмічныя караблі, лятаюць на рэактыўных самалётах. А мы іх дзецям — грабелькі, лапаткі, тачкі. Давайце запусцім саху і жорны. Таксама прылады працы!

Я к а ў Ф а м і ч. Ізабела Сямёнаўна... На нашым абсталяванні толькі і стругаць тачкі! Трэба ж быць рэалістам, а не лятаць у воблаках.

І з а б е л а. Значыць, трэба замяніць абсталяванне.

Я к а ў Ф а м і ч. Ха! Лёгка сказаць—замяніць!..

Тэлефонны званок.

Так, слухаю... Так, гэта я, Добрых... Што? *(Вялікая паўза.)* Ужо сядзіць?.. Разумею... Разумею... Ну што ж я магу сказаць... Кожнаму сваё... Усяго добрага. *(Кладзе трубку і глядзіць перад сабой невідушчым позіркам.)* Вы нешта сказалі?

І з а б е л а *(здзіўлена)*. Я сказала, што трэба замяніць абсталяванне. Ужо даўно пара.

Я к а ў Ф а м і ч *(думаючы пра нешта сваё)*. Так-так... Замяніць... Перамяніць... Выкінуць...

І з а б е л а. Мне ісці, Якаў Фаміч?

Я к а ў Ф а м і ч. Так-так, ідзіце... Мы як-небудзь потым... Пазней. Скажыце, няхай да мяне зойдзе Рагнеда Іванаўна. Цяпер! Зараз жа!

І з а б е л а выходзіць. Неўзабаве з'яўляецца Б о ж а ш у т к а в а.

Б о ж а ш у т к а в а. Што здарылася, Якаў Фаміч?

Якаў Фаміч. Сядайце, Рагнеда Іванаўна. Сядайце...

Божашуткава. Можа, крыху пазней, Якаў Фаміч? Я сабрала ў сябе невялічкую нараду па танку.

Якаў Фаміч. Пакуль вайны няма, танкі пачакаюць. Сядайце.

Божашуткава. Непрыемнасці?

Якаў Фаміч. Ха! «Непрыемнасці»! Не тое слова, Рагнеда Іванаўна, не тое слова. Катастрофа!

Божашуткава. Новыя мадэлі міністэрства забракавала?

Якаў Фаміч. Якія мадэлі?! Я кажу — ка-та-стро-фа! Пад нашай фабрыкай узарвалася міна!

Божашуткава. Дзе? Калі? Я нічога не чула!

Якаў Фаміч. Яшчэ пачуеце... І ведаеце, хто гэтую міну падклаў?

Божашуткава. Адкуль жа?..

Якаў Фаміч. Вы, паважаная Рагнеда Іванаўна!

Божашуткава. Ну, ведаеце!.. Так і да інфаркту недалёка. Што гэта значыць? Заўсёды ў вас нейкія дзіўныя гіпербалы! Я нічога не разумею.

Якаў Фаміч. Гіпербалы? Не разумееце?.. Зараз зразумееце. Рыгора Салавейчыка помніце? Хто-хто, а вы павінны яго помніць.

Божашуткава. Слесара з цэха механічнай цацкі?

Якаў Фаміч. Слесара? Хулігана! Архараўца! Бандыта з цэха механічнай цацкі! Таго самага, каго я двойчы хацеў звольніць! І за каго двойчы заступаўся мой намеснік!

Божашуткава. Я заступалася за яго, Якаў Фаміч, таму, што ў нас людзей не хапае. Вы ж ведаеце: у канцы кожнага квартала інжынераў і тэхнікаў да станкоў ставім. А ён першакласны слесар і токар адначасова. Можна сказаць, самародак...

Якаў Фаміч. Ну дык вось... У турму сеў гэты ваш самародак!

Божашуткава. Як... у турму? За што?

Якаў Фаміч. За што? Напіўся да зялёнага змія, уварваўся ў чужую кватэру, пабіў гаспадара. Мала гэтага — пайшоў на пляж і там яшчэ пакалечыў дзяўчыну.

Божашуткава. Хто вам сказаў?

Якаў Фаміч. Толькі што начальнік міліцыі званіў. Салавейчык ужо сядзіць у КПЗ. На яго заводзіцца крымінальная справа.

Божашуткава. Які ідыёт! Божа мой, які ідыёт!

Якаў Фаміч. Вось яна, ваша міна, Рагнеда Іванаўна! Цудоўна бабахнула! Усё ўшчэнт, у пыл! Граматы, дыпломы, званне — усё!

Тэлефонны званок.

Так, слухаю!.. Слухаю вас, Мікалай Аляксандравіч... Ужо ведаю. Начальнік міліцыі званіў... Вось сядзім са сваім намеснікам, раімся, што рабіць. Вядома, ганьба... Горш, здаецца, няма куды. Будзем думаць, Мікалай Аляксандравіч, будзем думаць... Так-так, вядома. *(Кладзе трубку.)* Ну вось, калі ласка! Ужо сакратар райкома ведае, выклікае да сябе. Аператыўна працуе ў нас міліцыя!..

Божашуткава. Не прымайце так блізка да сэрца, Якаў Фаміч. Вядома, непрыемнасць. Але не трэба рабіць з гэтага трагедыю...

Якаў Фаміч. Хацеў бы я на вас паглядзець, Рагнеда Іванаўна, калі б вы сядзелі на маім крэсле! Мы ж цяпер год, а то і два ва ўсіх даведках і дакладах будзем красавацца! Як адмоўны прыклад! Шчэ які прыклад! Сёння або заўтра чакайце фельетаніста з «вячоркі». А можа, і цэнтральная прэса ўважыць. Які-небудзь Панцеляймон Карагін!..

Божашуткава. Няўжо нічога нельга прыдумаць?

Якаў Фаміч. Прыдумаць? Ну што ж, калі ласка, прыдумвайце! А я — пас.

Божашуткава. Начальнік міліцыі сказаў, калі Салавейчыка будуць судзіць?

Якаў Фаміч. Ну якая розніца — праз дзень або праз тыдзень? Што ад гэтага зменіцца?

Божашуткава. Многа што, Якаў Фаміч, вельмі многа. Калі судовая машына скранулася з месца, яе ўжо не спыніш. А калі не — яшчэ не ўсё страчана. Трэба зрабіць так, каб Салавейчыка не судзілі.

Якаў Фаміч. Як гэта... не судзілі? Ён ужо сядзіць у КПЗ.

Божашуткава. Трэба яго адтуль вызваліць. І як мага хутчэй.

Паўза.

Якаў Фаміч. Рагнеда Іванаўна... Вы на што мяне падбухторваеце?

Божашуткава. На добрую справу, Якаў Фаміч... Трэба каму-небудзь з нас неадкладна, вось зараз жа, ехаць у міліцыю і хадайнічаць.

Якаў Фаміч. Хадайнічаць? Аб чым хадайнічаць?

Божашуткава. Каб адпусцілі Салавейчыка.

Якаў Фаміч. Адпусцілі?!

Божашуткава. На парукі, пад распіску.

Якаў Фаміч. Я хадайнічаць не буду! Не буду! Не буду!.. Адмаўляюся! Катэгарычна!

Божашуткава. А хто сказаў, што хадайнічаць павінны абавязкова вы? Народ будзе хадайнічаць, Якаў Фаміч. Народ.

Якаў Фаміч. Ха! Народ будзе хадайнічаць за гэтага бандыта?

Божашуткава. Народ, Якаў Фаміч, я бяру на сябе. Убачыце, Салавейчык яшчэ будзе нашым казырным тузам!

Паўза.

Якаў Фаміч. Даруйце, Рагнеда Іванаўна... Я неяк не паспеў улавіць паварот вашай думкі. Занадта яна арыгінальная і нечаканая... Чаму козыр? Які туз?

Божашуткава. Ну гэта ж элементарна! Калі будзе вырашацца пытанне: прысвоіць нам званне ці не прысвоіць, вось мы і кінем тады на вагі Салавейчыка. Кінем і скажам: глядзіце, што можа зрабіць з мярзотніка сапраўдны калектыў! Перавыхавалі! Перакавалі!..

Паўза.

Якаў Фаміч. Гм... Увогуле, у гэтым нешта ёсць... А вас, Рагнеда Іванаўна, не бянтэжыць тая акалічнасць, што ён, як гасподзь бог — у трох асобах? І п'яніца, і хуліган, і... наконт жанчын не вельмі ўстойлівы. Нават з жонкай з-за гэтага разышоўся. Хаця б што-небудзь адно, а то адразу цэлы букет.

Божашуткава. Цяжкая перамога даражэй цэніцца, Якаў Фаміч. Давайце разважаць чыста па-чалавечаму, адкінуўшы нашы

меркантыльныя вытворчыя інтарэсы... Так, я згодна: Салавейчык п'яніца, дэбашыр...

Я к а ў Ф а м і ч. Бандыт з вялікай дарогі!

Б о ж а ш у т к а в а. Гэта ўжо занадта. Але ён наш работнік, член нашага калектыву.

Я к а ў Ф а м і ч. Калі б не вы, ён бы ўжо даўно не быў нашым членам!

Б о ж а ш у т к а в а. Мы не можам пакінуць яго ў бядзе. Гэта было б жорстка, бессардэчна. Чалавек чалавеку друг, таварыш, брат.

Я к а ў Ф а м і ч. Ха! Знайшлі брата!

Б о ж а ш у т к а в а. Усе газеты зараз пішуць, што мужчыны — слабы пол, што іх трэба берагчы. Вось мы з вамі і пачнём усесаюзны паход за зберажэнне гэтага слабага полу.

Я к а ў Ф а м і ч. Вы яшчэ жартуеце!

Б о ж а ш у т к а в а. Званіце ў міліцыю, Якаў Фаміч. Скажыце, што мы бяром Салавейчыка на парукі.

Паўза.

Я к а ў Ф а м і ч. Не магу... Не магу крывіць душой. Мне хутка шэсцьдзесят. Я ў сваім жыцці яшчэ нікому не хлусіў.

Б о ж а ш у т к а в а. Якая тут хлусня, Якаў Фаміч?.. Трэба ратаваць гонар фабрыкі. А то як пачнуць зараз свянціць у кожным дакладзе! Справа ж не ў Салавейчыку...

Я к а ў Ф а м і ч. Чорт ведае, што такое! Вось сітуацыя!

Б о ж а ш у т к а в а. Вы толькі скажыце: бяром Салавейчыка на парукі, каб зрабіць з яго чалавека. І ўсё, і больш ніякіх абавязацельстваў.

Я к а ў Ф а м і ч. І больш ніякіх? Так мала?

Б о ж а ш у т к а в а. Ну, Якаў Фаміч!..

Я к а ў Ф а м і ч. Вы думаеце, міліцыя яго адпусціць?

Б о ж а ш у т к а в а. Не сумняваюся.

Я к а ў Ф а м і ч. Чаму гэта вы не сумняваецеся?

Б о ж а ш у т к а в а. А ў міліцыі таксама свае паказчыкі ёсць! У нас — чым больш, тым лепш, а ў іх — чым менш, тым лепш. Ну што вы яшчэ раздумваеце, Якаў Фаміч? Дзейнічаць трэба, а вы думаеце!

Я к а ў Ф а м і ч. Ведаеце, як гэта называецца? Узяць чалавека за гарляк... Рызыка вялікая, Рагнеда Іванаўна.

Б о ж а ш у т к а в а. Калі справа ідзе аб выратаванні чалавека, пра рызыку не думаюць, Якаў Фаміч. Вунь людзі не думаюць, калі пад поезд кідаюцца, каб чалавека выратаваць!

Я к а ў Ф а м і ч. Чалавека, а не... Самае ж месца яму ў турме! Няхай яго там і выхоўваюць!

Б о ж а ш у т к а в а. Вы мне верыце, Якаў Фаміч?

Я к а ў Ф а м і ч. Дзіўнае пытанне...

Б о ж а ш у т к а в а. Дык вось аўтарытэтна вам заяўляю: усю адказнасць, усю рызыку бяру на сябе. Вы нічога не ведаеце.

Я к а ў Ф а м і ч. Як гэта не ведаю?

Б о ж а ш у т к а в а. Я ваш намеснік. Магу я прымаць самастойныя рашэнні ці не магу?

Я к а ў Ф а м і ч. Гм... Нейкая логіка ў вашых разважаннях ёсць. Тым больш, што гутарка ідзе пра вашага пратэжэ.

Б о ж а ш у т к а в а. Якаў Фаміч!

Я к а ў Ф а м і ч. Добра, добра, не буду... А вы ўпэўнены, што народ нас падтрымае?

Б о ж а ш у т к а в а. Народ трэба арганізаваць, Якаў Фаміч. Арганізаваць і пераканаць. Я ж вам сказала: народ я бяру на сябе. Вам

застаецца толькі адно — пазваніць начальніку міліцыі. Скажыце, што наш калектыў бярэцца зрабіць з Салавейчыка чалавека. Чалавека з вялікай літары... Якаў Фаміч, я проста не пазнаю вас. Пастарэлі вы, ці што?

Я к а ў Ф а м і ч. А, чорт, было ні было! Не столькі пераканалі, колькі... Дзе тут у мяне яго тэлефон запісаны? *(Шукае ў настольным календары, здымае трубку тэлефона, набірае нумар.)* Міліцыя? Мне начальніка... Ну якая розніца — хто гаворыць... Дырэктар фабрыкі цацак Добрых. Гэта маё прозвішча такое — Добрых!.. Васіль Фядотавіч, гэта вы? Добрых... Мы вось тут параіліся і наважылі хадайнічаць перад вамі... Ага. Ці нельга пераглядзець нашу справу?.. Так, Салавейчыка... Ну няўжо мы з адным хуліганам не справімся?.. Што?.. Ага, зразумела... Само сабой. Усё зробім як след. Дзякую, шчыра дзякую, Васіль Фядотавіч! Так-так, сёння ж. Будзьце здаровы! *(Паклаў трубку.)*

Б о ж а ш у т к а в а. Ну што? Што ён сказаў?

Я к а ў Ф а м і ч. Выпусцяць... Сказаў, каб рабочыя яго самі судзілі. Сваім судом, таварыскім...

Б о ж а ш у т к а в а. Цудоўна! Гэта якраз тое, што нам патрэбна! Ну вось бачыце, Якаў Фаміч? А вы сумняваліся!

Я к а ў Ф а м і ч. Прасіў строга судзіць, не патураць...

Б о ж а ш у т к а в а. Не турбуйцеся, Якаў Фаміч. Мы такі трыбунал яму наладзім!..

Я к а ў Ф а м і ч. Ён прасіў зрабіць гэта аператыўна.

Б о ж а ш у т к а в а. Марудзіць не ў нашых інтарэсах.

Я к а ў Ф а м і ч. Толькі вось якая штука,

Рагнеда Іванаўна... Разам з хадайніцтвам мы павінны прысланць у міліцыю і характарыстыку на гэтага... самародка.

Божашуткава. Ну дык што? І пашлём.

Якаў Фаміч. Пашлём?.. Калі мы напішам такую характарыстыку, якой ён заслугоўвае, то яго трэба трымаць у турме ўсё жыццё! А калі мы напішам такую, каб адпусцілі, гэта будзе, мякка кажучы, няпраўдай.

Божашуткава. Канечне, трэба напісаць такую, каб адпусцілі! Інакш...

Якаў Фаміч. Гэта значыць, напісаць хлусню?

Божашуткава. Які вы наіўны чалавек, Якаў Фаміч! Гэта ж пустая фармальнасць! Паперка! Грош ёй цана! Колькі я такіх паперак за сваё жыццё падпісала! І, як бачыце, нічога, жывая.

Якаў Фаміч. Гэта не паперка, Рагнеда Іванаўна, а дакумент. І маніць у ім...

Божашуткава. Добра. Паглядзім на гэтую справу з другога боку. Так, мана, хлусня. Але хлусня ў імя высакароднай справы — гэта святая хлусня, Якаў Фаміч!

Якаў Фаміч. Вы так думаеце? А хто будзе падпісваць гэтую святую хлусню? У мяне, між іншым, партыйны білет у кішэні.

Божашуткава. Добра, Якаў Фаміч. Я падпішу характарыстыку на Салавейчыка. Як ваш намеснік.

Паўза.

Якаў Фаміч. Брыдка ўсё гэта! Агідна!

Божашуткава. Але ў нас з вамі няма іншага выйсця... Ёсць яшчэ адна непрыемная справа, Якаў Фаміч.

Я к а ў Ф а м і ч. Ха! Калі гэта бяда хадзіла адна!.. Якая?

Б о ж а ш у т к а в а. Я зноў пра гэтую Дрозд...

Я к а ў Ф а м і ч. Зноў вашы мадэлі рэжа?

Б о ж а ш у т к а в а. Яна ўвесь калектыў рэжа, Якаў Фаміч!

Я к а ў Ф а м і ч. Якім чынам?

Б о ж а ш у т к а в а. Ці бачылі вы, у якой спадніцы яна ходзіць па фабрыцы? Увойдзе ў цэх — уся работа спыняецца. Усе мужчыны ад семнаццаці да шасцідзесяці на яе міні-спадніцу вочы вылупліваюць. Больш правільна — не на спадніцу, а на яе ногі. На калені!

Я к а ў Ф а м і ч. Прыгожыя ногі, таму і глядзяць. Не разумею, якая ў гэтым крамола? Жаночае цела спакон вякоў лічылася ідэалам прыгажосці і наогул усялякай гармоніі.

Б о ж а ш у т к а в а. Няхай яны гэтай гармоніяй у музеях цешацца. Там усе статуі ў касцюмах Адама і Евы. А на вытворчасці, Якаў Фаміч...

Я к а ў Ф а м і ч. Няўжо вы хочаце, Рагнеда Іванаўна, каб я япічэ жаночымі спадніцамі займаўся, нарматывы ўводзіў — каму насіць ніжэй калена, а каму вышэй? Жанчына ёсць жанчына!

Б о ж а ш у т к а в а. Яна не жанчына.

Я к а ў Ф а м і ч. А калі дзяўчына — тым больш!..

Б о ж а ш у т к а в а. Яна не жанчына і не дзяўчына. Яна член партыі!

Я к а ў Ф а м і ч. А што, хіба член партыі бясполая істота? Я, напрыклад, лічу сябе ў некаторай ступені мужчынам.

Б о ж а ш у т к а в а. Міні-спадніца не да твару савецкай жанчыне ўвогуле. Дрозд — член

партбюро, галоўны мастак фабрыкі, у нейкім сэнсе заканадаўца мод. На яе гледзячы...

Я к а ў Ф а м і ч. Усе жанчыны стануць насіць міні-спадніцы?.. Кіньце, Рагнеда Іванаўна! Не хачу слухаць! Па мне, дык няхай яна хоць галышом бегае. Калі прастуды не баіцца... Не было б большай бяды. Не нам з вамі спадніцамі займацца!

Б о ж а ш у т к а в а. Ну, ведаеце, Якаў Фаміч!..

Я к а ў Ф а м і ч. Я ведаю, што ў мяне сёння няма ліставой сталі, што нам на трэці квартал піламатэрыялы ўрэзалі, будзем рабіць цацкі з паветра! Патэнт возьмем — цацкі з паветра! Заўтра пластмасы канчаюцца, а латэкса ўжо цэлы тыдзень няма. Вось што я ведаю! А тут яшчэ Салавей-разбойнік на маю галаву зваліўся! З мяне хопіць. Вось так хопіць! Ідзіце, Рагнеда Іванаўна, і займіцеся лепш танкам.

Б о ж а ш у т к а в а. Добра, Якаў Фаміч. Але запомніце, што я вас папярэджвала. І калі ўзнікне персанальная справа аб маральным вобліку таварыш Дрозд...

Я к а ў Ф а м і ч. Я скажу, што вы мяне своечасова папярэджвалі.

Б о ж а ш у т к а в а выходзіць.

З а с л о н а

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Клуб фабрыкі цацак. На сцэне, накрыты чырвоным, стол для членаў суда і трыбуна; лаўка, задрапіраваная чорным — для Салавейчыка,— і два рады крэслаў для сведак і клакераў. На сценах плакаты і лозунгі: «Гань-

ба Салавейчыку!», «Скажам хуліганам і п'яніцам — не!», «Наша лепшая зброя — прынцыповасць». Сэнс лозунгаў і плакатаў рэзка супярэчыць сэнсу тых падзей, якія будуць адбывацца на сцэне.
У кутку Андрэй і Ізабела. Ізабела ў смелай міні-спадніцы.

Ізабела. Каб ты толькі ведаў, як вы мне надакучылі! Ну няхай Божашуткава... Гэта мяне не дзівіць. Гэта ж поп Гапон у спадніцы. А вот ты, Таратута! Сучасны чалавек! Інтэлігент! Няўжо ты не разумееш элементарных рэчаў? Мода! Зменіцца мода, і я апрану крыналін ці андарак! Вунь, кажуць, Еўропа ўжо пераходзіць на мідзі і максі. Толькі я супраць іх. Тут я хачу застацца кансерватарам.

Андрэй. А калі мама не хоча лічыцца з модай? А мне ж трэба цябе з ёй пазнаёміць. Яна ўжо тры разы прасіла, каб я прывёў цябе. Паслухай... Ну, ідучы да нас, ты можаш надзець што-небудзь іншае? Можаш ці не? Адзін раз!

Ізабела. Ідучы да вас? Не, не магу. У мяне проста няма нічога іншага.

Андрэй. Хочаш, я куплю табе што-небудзь?

Ізабела. Не, Таратута. Я прынцыповая. Не хачу двурушнічаць і прыкідвацца не тым, хто я ёсць. Мне гэта агідна. Тым больш — перад тваёй маці. І потым... Навошта хаваць тое, чым адарыла жанчыну прырода? Можа, скажаш, што ў мяне ногі непрыгожыя?

Ізабела ўстала і прайшлася. Андрэй, не таячыся, любуецца яе фігурай і сапраўды вельмі прыгожымі нагамі.

Андрэй. Прыгожыя.

Ізабела. Ну вось бачыш? Дык навошта ж я павінна іх хаваць? Вось калі будзе мне семдзесят... Ну, ці хаця б шэсцьдзесят пяць...

Андрэй *(крычыць)*. А я не хачу, каб усе мужчыны на твае ногі глядзелі! Разумееш? Не хачу!

Ізабела. Ах, вось яно што! Эгаіст ты, Таратута! Эгаіст і дробны ўласнік. Не пайду я за цябе замуж.

Андрэй. Не трэба, Іза. Мне не да жартаў.

Ізабела. Чаму ты думаеш, што я жартую? Я сур'ёзна.

Уваходзіць Божашуткава.

Божашуткава. Што гэта вы тут робіце?

Ізабела. А ў нас тут, Рагнеда Іванаўна, любоўнае спатканне.

Божашуткава. У рабочы час?

Ізабела. Прызначылі ж вы суд у рабочы час! Чаму мы не можам прызначыць спатканне?

Божашуткава. Шкада мне вас, Андрэй Іванавіч. Прападзеце вы з ёй.

Андрэй *(успыхнуўшы)*. Не трэба, Рагнеда Іванаўна!.. Мы як-небудзь самі...

Божашуткава. Вы хочаце прысутнічаць на судзе?

Ізабела. А што? Хіба нельга?

Божашуткава. Не, чаму ж... Нават пажадана, каб вы выступілі. Ад імя ІТР.

Ізабела. Можа, і гэта будзе.

Божашуткава *(працягваючы ёй паперу)*. Вось тэкст вашага выступлення.

Ізабела. Прабачце... Я заўсёды гавару толькі тое, што думаю сама. Дзіўна, вядома, але факт.

Божашуткава. Але я павінна загадзя ведаць, пра што вы будзеце гаварыць.

Ізабела. Даруйце, але я яшчэ сама не ве-

даю, пра што буду гаварыць. Усё будзе залежаць ад абставін, ад таго, як пойдзе суд.

Б о ж а ш у т к а в а. Значыць, вы супраць арганізацыі і парадку? За стыхійнасць і анархію? Так?

І з а б е л а. Не, я за парадак. Але і за праўду. За шчырасць.

Б о ж а ш у т к а в а. У такім разе, хай ваша шчырасць будзе пры вас! Выступіце вы, Андрэй Іванавіч *(падае яму паперу)*. Пазнаёмцеся да пачатку...

Божашуткава падыходзіць да стала прэзідыума, папраўляе настольнік, адсоўвае крыху трыбуну.

І з а б е л а. Вазьмі маё люстэрка.

А н д р э й *(здзіўлена)*. Навошта яно мне?

І з а б е л а. Ну як жа! Цыцэрон, кажуць, заўсёды перад люстэркам свае прамовы рэпетыраваў!

А н д р э й. Іза... Я не буду выступаць.

І з а б е л а. Чаму ж ты адразу ёй гэтага не сказаў?

А н д р э й. Я... Я... разгубіўся. Няёмка... Яна пакрыўдзіцца. Не магу я так, Іза!

І з а б е л а. Як памыліўся Дарвін! Чалавек паходзіць не ад малпы. Ён паходзіць ад амёбы. Ад інфузорыі! Ад рэптыліі!

А н д р э й. Іза... Я ж і пакрыўдзіцца магу!

І з а б е л а. Ты?! Не можа быць!

З шумам і смехам уваходзяць у клуб к л а к е р ы.

Г а л а с ы. Гэта надоўга?
Сёння ж спектакль па тэлебачанні!
Гэта па другой праграме. А па першай — футбол!

Божашуткава цішком інструктуе клакераў, як павод зіць сябе на судзе. Уваходзіць К і ч к а й л а.

Б о ж а ш у т к а в а *(адвёўшы Кічкайлу ўбок)*. Можна пачынаць. Публіку я падрыхтавала. Але вы ўсё ж сачыце, каб не было непажаданых эксцэсаў. Нам усю справу можа сапсаваць гэтая Дрозд... І нам трэба ўсё гэта закончыць да перапынку.

К і ч к а й л а. Зразумеў. *(Садзіцца за стол.)* Прашу суд заняць свае месца!

За стол садзяцца С ц е п а н і д а М о ў ч а н і К у з ь м а Х а ц е н ь ч ы к.

Грамадскага абвінаваўцу і грамадскага абаронцу — таксама!

На месца абвінаваўцы, паспешліва дажоўваючы цукерку, садзіцца З о й к а Г у с е л ь н і к а в а, на месца абаронцы — Божашуткава.

Пацярпеўшыя тут?

Г а л а с ы. Тут!

З'явіліся!

А каго судзіць будзем?

Дзе Салавейчык?

К і ч к а й л а. Не хвалюйцеся, таварышы. Ён ужо тут. Скажыце там, няхай яго прывядуць сюды...

М і л і ц ы я н е р уводзіць С а л а в е й ч ы к а, вялізнага бамбізу, абстрыжанага «пад нуль».

С а л а в е й ч ы к *(кланяецца)*. Добры дзень. *(Сядае ў другім радзе.)*

К і ч к а й л а. Не-не, калі ласка, сюды!

С а л а в е й ч ы к. Дзякую. Мне і адсюль добра відаць.

М і л і ц ы я н е р *(падштурхоўваючы Салавейчыка)*. Ідзі-ідзі, калі людзі просяць!

Г а л а с ы. Без рук, без рук, грамадзянін начальнік!

Храбры!
Нізавошта да людзей чапляецца!

К і ч к а й л а. Заклікаю да парадку! *(Салавейчыку.)* Прозвішча, імя?

С а л а в е й ч ы к. Як быццам не ведаеш, Іван Пятровіч?

М і л і ц ы я н е р. Устань! Устань! У судзе знаходзішся, а не ў гасцях у цешчы!

К і ч к а й л а. Прашу назваць сваё прозвішча, імя і імя па бацьку.

С а л а в е й ч ы к *(устае).* Ну, Салавейчык... Грыша. Рыгор Рыгоравіч.

К і ч к а й л а. Узрост?

С а л а в е й ч ы к. Дваццаць восем.

К і ч к а й л а. Адукацыя?

С а л а в е й ч ы к. Сярэдняя. Амаль сярэдняя...

К і ч к а й л а. Што значыць «амаль»?

С а л а в е й ч ы к. Восем класаў.

К і ч к а й л а. Выключылі?

С а л а в е й ч ы к. Не, сам кінуў. Абрыдла.

К і ч к а й л а. Сямейнае становішча?

С а л а в е й ч ы к. Жанаты... Я хацеў сказаць — не...

К і ч к а й л а. А ці нельга больш канкрэтна? Усё ж так ці не?

С а л а в е й ч ы к. І так і не. Я... бацька-адзіночка.

К і ч к а й л а. Разышліся?

С а л а в е й ч ы к. Не сышліся. Характарамі не сышліся.

К і ч к а й л а. Вінаватым сябе прызнаеце?

С а л а в е й ч ы к *(змрочна ўздыхае).* Ну, было...

К і ч к а й л а. Што было?

Салавейчык. Ну, выпіў трохі... Штаны новыя замочваў...

Голас. Вось парадачкі пайшлі! Выпіў чалавек ад радасці сто грамаў, дык яго адразу за каршэнь і ў міліцыю! Нішто сабе жыццё!

Кічкайла. Толькі выпілі ці яшчэ што-небудзь было?

Голас. Ну чаго ты, як лапух, прыстаў да чалавека?

Кічкайла *(узлаваўшыся)*. Ціха! А то буду выганяць! *(Устае і, надзеўшы акуляры, чытае):* «Дваццаць дзевятага чэрвеня гэтага года грамадзянін Салавейчык Рыгор Рыгоравіч, знаходзячыся ў нецвярозым стане, уварваўся ў кватэру грамадзяніна Секержыцкага Іпаліта Іпалітавіча. Для гэтай мэты ён прасек дзверы Секержыцкага тапаром. Пасля таго грамадзянін Салавейчык прыйшоў на пляж Камсамольскага возера, дзе падышоў да грамадзянкі Мажэйкі, якая загарала, і папрасіў у яе закурыць. Калі грамадзянка Мажэйка не задаволіла яго просьбу, ён ударыў яе два разы па тулаву, у вобласць плечавога пояса. Выкліканаму на месца здарэння старшыне звыштэрміновай службы Лапатку Салавейчык аказаў супраціўленне, парваў яму кіцель і закінуў у возера фуражку. З дапамогай дружыннікаў грамадзянін Салавейчык быў дастаўлены ў райаддзел міліцыі і пасаджаны ў ізалятар.

У дзеяннях грамадзяніна Салавейчыка Р. Р. утрымліваюцца крымінальныя злачынствы, якія караюцца, паводле адпаведных артыкулаў крымінальнага кодэкса, пазбаўленнем волі ад аднаго да пяці гадоў з адбываннем тэрміну ў калоніі строгага рэжыму.

Улічваючы хадайніцтва фабрыкі дзіцячых

цацак (глядзі пісьмо ад 30 чэрвеня), крымінальную справу супраць Салавейчыка Р. Р. не ўзбуджаць. Прапанаваць калектыву фабрыкі разгледзець учынак грамадзяніна Салавейчыка Р. Р. на таварыскім судзе ў прысутнасці пацярпеўшых.

Следчы райаддзела міліцыі Праўдзін.

Пракурор раёна Стальноў».

Б о ж а ш у т к а в а. Дазвольце пытанне.

К і ч к а й л а. Калі ласка, Рагнеда Іванаўна.

Б о ж а ш у т к а в а. Грамадзянін Салавейчык, гэта праўда?

Салавейчык змрочна маўчыць.

Усё, што напісана ў протаколе, адпавядае сапраўднасці?

Паўза.

С а л а в е й ч ы к. Было...

Б о ж а ш у т к а в а. Не, вы раней, чым адказаць, падумайце!

Салавейчык напружана думае.

С а л а в е й ч ы к. Калі б цвярозы... Прашу ўлічыць, што я быў без памяці.

Х а ц е н ь ч ы к. Пачакай, пачакай, Грыша. Ты не вельмі спяшайся. Ты падумай, добра падумай. Можа, усё ж чаго-небудзь не было? Можа, на цябе напрасліну ўзвялі? Ты падумай, Грыша, падумай...

Салавейчык думае.

Б о ж а ш у т к а в а. Мы разумеем і цэнім высакароднае пачуццё вашага шчырага раскаяння. Але я яшчэ раз пытаю: ці ўсё, што напісана ў пратаколе, адпавядае сапраўднасці?

Нарэшце Салавейчык уцяміў, чаго ад яго хочуць.

Салавейчык *(няўпэўнена)*. Ды не... Усё было не зусім так...

Божашуткава *(з аблягчэннем)*. Ну вось бачыце!

Салавейчык *(зразумеўшы, што патрапіў у цэль)*. Успомніў! Вядома, усё было зусім не так!

Кічкайла. Значыць, вы заяўляеце, што пратакол неаб'ектыўна паказвае тое, што адбылося з вамі? Ці правільна мы вас зразумелі?

Салавейчык. Вось іменна! Панапісвалі тут усякага! Зрабілі з мяне нейкага хунвэйбіна!

Галасы. Міліцыя ўсё можа!

Яна гэта ўмее!

Кічкайла. Ціха! Без рэплік!.. Вось вы, калі ласка, і раскажыце, як было ўсё на самой справе. Як выйшла, што вы зламалі чужыя дзверы?

Божашуткава *(прыходзячы на дапамогу)*. Відаць, вы проста памыліліся?

Салавейчык. Ну, вядома, абмыліўся! Панабудоўвалі, ведаеце, дамоў—стаяць, як блізняты. Трохі вып'еш і ўжо не разбярэш, дзе свой дом, а дзе чужы!

Божашуткава. Значыць, чужы дом вы памылкова прынялі за свой?

Салавейчык. Ну!.. Паднімаюся на трэці паверх — кватэра адзінаццаць. Значыць, мая. Піхаю ключ — не лезе. І раптам чую: за дзвярамі хтосьці на дыбачках ходзіць. Вось, думаю, здорава! Пакуль штаны мачыў, да мяне зладзюга забраўся! Пачаў стукаць...

Хаценьчык. А ты, Грыша, не прасіў, каб табе адчынілі дзверы?

Салавейчык. Як не прасіў? Прасіў! Ды хіба ж ён адчыніць?

Б о ж а ш у т к а в а. Значыць, вы прасілі адчыніць дзверы, каб удакладніць, ці ваша гэта кватэра?

С а л а в е й ч ы к. Не. Хацеў даведацца, што гэтаму тыпу патрэбна ў маёй кватэры!

К і ч к а й л а. Але потым, калі высветлілася...

С а л а в е й ч ы к. Дык гэта ж калі высветлілася?.. А ён пачаў лаяцца, пагражаць...

Б о ж а ш у т к а в а. Хто пачаў лаяцца?

С а л а в е й ч ы к. Ну, гэты тып... Секержыцкі. І міліцыяй, і турмой мне пагражаў. Ну, я і пакрыўдзіўся...

Б о ж а ш у т к а в а. Пагражаў вам, яшчэ не ведаючы, хто вы і навошта стукаеце?

С а л а в е й ч ы к. Ну!.. Вось мяне і разабрала злосць, калі я ўвайшоў...

К і ч к а й л а. А як вы ўвайшлі ў кватэру?

С а л а в е й ч ы к. На першым паверсе тапор ляжаў. Я ўзяў яго і... увайшоў.

Вясёлае ажыўленне сярод клакераў. Салавейчыку спачуваюць даволі адкрыта.

К і ч к а й л а. Сядайце, Салавейчык. Пацярпеўшы Секержыцкі!

С е к е р ж ы ц к і *(выходзячы да трыбуны)*. З вашага дазволу, гэта я.

К і ч к а й л а. Прозвішча, імя, імя па бацьку?

С е к е р ж ы ц кі. Секержыцкі Іпаліт Іпалітавіч.

К і ч к а й л а. Род заняткаў?

С е к е р ж ы ц к і. Пенсіянер абласнога значэння. Дазвольце растлумачыць?

Б о ж а ш у т к а в а. Хвілінку, грамадзянін Секержыцкі. Вы прызнаеце, што пагражалі Салавейчыку?

Секержыцкі. Дазвольце!..

Хаценьчык. Не віляйце, грамадзянін Секержыцкі! Адказвайце на пытанне: пагражалі ці не пагражалі Салавейчыку?

Секержыцкі. Пачакайце, шаноўны! Ён жа ламаўся ў маю кватэру!

Хаценьчык. Вось так прама і скажыце — пагражаў!

Божашуткава. І міліцыяй, і турмой пагражалі? Было такое?

Хаценьчык. Што ж выходзіць, грамадзянін Секержыцкі? Міліцыя — гэта пудзіла, а савецкая турма — канцлагер? Так па-вашаму выходзіць?

Секержыцкі. Дазвольце, дазвольце! Вы, шаноўны, блытаеце. Што значыць — пагражаў? Я папярэджваў. Папярэджваў, што калі ён будзе буяніць, я выклічу міліцыю і яго, з вашага дазволу, пасадзяць у турму.

Хаценьчык. Не, вы бачылі яго?!

Клакеры абураюцца.

Секержыцкі. Можаце разглядаць маю пагрозу як від пасіўнай самаабароны. У яго была зброя — тапор. А ў мяне толькі слова. З вашага дазволу, гэта рэчы не раўназначныя!

Божашуткава. Чаму вы пагражалі чалавеку, якога не бачылі?

Секержыцкі. Злітуйцеся!.. У гэтага чалавека быў тапор!

Божашуткава. Адкуль вы маглі ведаць, што ў яго тапор?

Хаценьчык. У вас што, дзверы шкляныя?

Секержыцкі. Гэта было чуваць! З вашага дазволу, ён ім стукаў.

Хаценьчык. Пачакайце, пачакайце, гра-

мадзянін Секержыцкі. Не спяшайцеся. Ён прасіў вас адчыніць дзверы?

Секержыцкі. Што значыць — прасіў? Ён патрабаваў...

Божашуткава. Чаму ж вы не адчынілі?

Секержыцкі. Дазвольце!.. Калі незнаёмы чалавек патрабуе адчыніць дзверы...

Божашуткава. Адчынілі б, і не было б ніякага непаразумення!

Секержыцкі. Але ж ён быў... з вашага дазволу, нецвярозы!

Хаценьчык. Як вы маглі праз дзверы пазнаць: цвярозы ён ці нецвярозы?

Голас. Ён у Кіо працаваў — праз сценку бачыць!

Секержыцкі. Я здагадаўся... па голасу.

Божашуткава. Вы зневажалі яго, калі ён увайшоў да вас у кватэру?

Секержыцкі. Даруйце, не памятаю! Я быў тады досыць-такі ўзбуджаны і не мог, натуральна, выбіраць далікатныя выразы. Магчыма, я сказаў нешта лішняе...

Хаценьчык. Грыша, ты помніш, якімі словамі ён цябе абзываў?

Салавейчык. Ну, вядома, помню! «Грубіян, хуліган, хам!» Распусціліся зусім, разумееш! Яшчэ інтэлігенцыя! Акуляры начапіў!

Божашуткава. Было такое, грамадзянін Секержыцкі?

Секержыцкі. Магчыма... Але гэта было толькі маёй рэакцыяй на знявагу з яго боку!

Кічкайла. А як ён вас зневажаў?

Секержыцкі. Злітуйцеся... Мне гэта непрыемна.

Кічкайла. Тут суд, які павінен устанавіць ісціну.

Б о ж а ш у т к а в а. Грамадзянін Секержыцкі, вы даеце суду падставу сумнявацца ў шчырасці вашых паказанняў.

С е к е р ж ы ц к і. З вашага дазволу. Ён назваў мяне... гнідай у акулярах.

С а л а в е й ч ы к *(ускочыўшы).* Няпраўда! Маніць ён! Не казаў я так!

К і ч к а й л а. Сядайце, Салавейчык!

Б о ж а ш у т к а в а. І толькі? Ці ён яшчэ штонебудзь сказаў?

С е к е р ж ы ц к і. Ён сказаў... *(Успамінае.)* «Як трахну зараз па твайму курынаму чарапку, і нічога мне за гэта не будзе!»

С а л а в е й ч ы к *(ускочыўшы).* Маніць ён! Не было гэтага! Сам абзываўся, бэсціў рознымі брыдкімі словамі незнаёмага чалавека, а цяпер выкручваецца! Не выйдзе, грамадзянін Секержыцкі! Не выйдзе! Наш суд справядлівы, ён разбярэцца!

Б о ж а ш у т к а в а. Супакойцеся, Салавейчык. Грамадзянін Секержыцкі, хто-небудзь чуў, як ён вас зневажаў?

С е к е р ж ы ц к і. На шчасце, у кватэры нікога, апрача мяне, не было. Прабачце, унукі былі.

Б о ж а ш у т к а в а. Колькі ім?

С е к е р ж ы ц к і. Аднаму тры гадкі, другому пяць...

Б о ж а ш у т к а в а. Непаўналетнія. Іх паказанні не могуць быць прыняты... Цяпер давайце, грамадзянін Секержыцкі, адновім аб'ектыўную карціну таго, што здарылася... Незнаёмы чалавек стукаецца ў вашы дзверы і просіць адчыніць. Вы яго не ведаеце, як і не ведаеце таго, з якой мэтай ён стукаецца. Не ведаеце, але адразу ж пачынаеце зневажаць, пагражаць яму

турмой і міліцыяй! Пасля таго, як ён зайшоў у кватэру, зноў вы яго аблаялі на чым свет стаіць. Салавейчык... Таварыш Салавейчык вымушаны быў адплаціць вам той жа манетай. Разумееце? Быў вымушаны!

Секержыцкі. Так, так, разумею...

Божашуткава. Вядома, ніхто з нас не апраўдвае Салавейчыка. Але памылка, якая адбылася з ім, можа адбыцца з кожным. І калі мы пачнём караць людзей за памылкі... Што ж у нас з вамі атрымаецца, дарагія таварышы?

Галасы. Во-во!

Правільна!

Не Салавейчыка, а гэтага старога правакатара трэба судзіць!

Божашуткава. Вы, грамадзянін Секержыцкі, разумны, інтэлігентны чалавек, і раптам такое!.. Як жа так, га?

Секержыцкі. Прашу ўлічыць, што ён... быў з тапаром. І сапраўднай мэты яго візіту ў маю кватэру я не ведаў. Спадзяюся, гэта змякчае маю віну?

Божашуткава. У пэўнай ступені — так...

Кічкайла. У вас няма больш пытанняў?

Божашуткава. Няма. Усё ясна.

Кічкайла. Сядайце, грамадзянін Секержыцкі.

Секержыцкі. Дзякую... *(Спатыкаючыся, ідзе на сваё месца.)*

Ізабела *(ускочыўшы)*. Спыніце гэтую... камедыю!

Галасы. Што такое?

У чым справа? Што спыніць?

Якую камедыю?

Ізабела. Я прапаную паклікаць сюды рабо-

чых з цэха, дзе працуе Салавейчык! Няхай паглядзяць, што тут адбываецца!

Г а л а с ы. А мы што — не людзі?
Мы таксама рабочыя.
Разам з ім працуем!

І з а б е л а. Вы сабутэльнікі! Вы клакеры, а не рабочыя!

Бурнае абурэнне клакераў.

Б о ж а ш у т к а в а. Таварыш Дрозд! Не ператварайце суд у базар!

І з а б е л а. А вы не рабіце з яго пасмешышча!

Б о ж а ш у т к а в а. Вы забыліся, таварыш Дрозд, што рашаюць тут не прысутныя гледачы. Ні яны, ні вы не можаце зрабіць уплыў на рашэнне суда! І хто б тут ні прысутнічаў...

І з а б е л а. Але чаму вы не запрасілі сюды рабочых?

Бурнае абурэнне клакераў.

К і ч к а й л а. Заклікаю да парадку!.. Пацярпеўшая Мажэйка!

М а ж э й к а *(выходзіць да трыбуны)*. Тут.

Напэўна, такое ўражанне на прысутных зрабіла б жывая Венера Мілоская. Мажэйка надзвычай прыгожая. Захапленне сярод мужчын.

К і ч к а й л а. Ваша імя, імя па бацьку і прозвішча?

М а ж э й к а. Мажэйка Тамара Аляксандраўна.

К і ч к а й л а. Месца работы? Род заняткаў?

М а ж э й к а. Кандытарская фабрыка. Работніца...

Х а ц е н ь ч ы к. Колькі вам гадоў?

М а ж э й к а. Дваццаць два.

Х а ц е н ь ч ы к. Замужам?

М а ж э й к а. Не...

К і ч к а й л а. Што вы можаце сказаць нам пра тое, што адбылося ў нядзелю на беразе Камсамольскага возера?

М а ж э й к а. Усё сказана ў пратаколе. Мне дадаць няма чаго.

Б о ж а ш у т к а в а *(перахопліваючы ініцыятыву)*. Скажыце, за што ён вас ударыў?

М а ж э й к а. Ён падышоў і папрасіў закурыць. Я адказала, што гэта не самы дасціпны ход, каб загаварыць з незнаёмай дзяўчынай. Потым ён сказаў нейкую гадасць. І я папрасіла яго пазбавіць мяне ад сваёй кампаніі.

Б о ж а ш у т к а в а. Ну, вы маглі б адказаць і больш ветліва. Выходзіць, што вы самі падштурхнулі яго на бойку. Вы ж бачылі, што чалавек нецвярозы!

М а ж э й к а. У мяне чамусьці няма прывычкі весці свецкія размовы з незнаёмымі людзьмі. Тым больш, калі паводзяць яны сябе не вельмі сціпла. Што ж датычыць іншага... Салавейчык быў не настолькі п'яны, як хоча зараз даказаць.

С а л а в е й ч ы к *(ускочыўшы)*. Няпраўда! Я быў п'яны як свіння.

М а ж э й к а *(саркастычна)*. Не думаю... Вы проста тып, які лічыць, што яму ўсё дазволена.

Б о ж а ш у т к а в а *(перахопліваючы ініцыятыву)*. Што вы там рабілі?

М а ж э й к а. На пляжы? Тое, што і ўсе.

Х а ц е н ь ч ы к. Што на вас было?

М а ж э й к а. Лыжны касцюм!

С а л а в е й ч ы к *(ускочыўшы)*. Прашу слова!

К і ч к а й л а. Пачакай...

Б о ж а ш у т к а в а. Не, няхай гаворыць!

Салавейчык. Я ўдарыў яе таму... таму, што яна мяне спакушала.

Хваляванне сярод прысутных.

Кічкайла. Што-о?

Хаценьчык *(устрапянуўшыся)*. Грыша! Раскажы, як гэта было. Толькі падрабязна, з дэталямі.

Салавейчык. Іду я, значыць, па пляжы. Пакупацца захацеў, асвяжыцца. Іду, а яна ляжыць... голая!

Божашуткава *(спалохана)*. Як... голая?

Салавейчык. Ну, амаль голая. У адным бікіні. Ведаеце, такі малюсенечкі-малюсенечкі... Калі ты добрая, прыстойная дзяўчына і ў цябе няма паганых думак, навошта ж табе ў грамадскім месцы надзяваць такі недамерак? І потым, таварышы, што гэта такое?.. Чаму гэта мужчыны і жанчыны ляжаць побач голыя? Га? І дзе ляжаць? Амаль у самым цэнтры вялікага горада. Выйшаў з трамвая, а тут адразу — голыя... жываты! Гэта ж распуста.

Божашуткава. Правільна, таварыш Салавейчык!

Мажэйка. Паслухайце!.. Мяне паклікалі сюды, каб зневажаць?

Божашуткава. Ніякай знявагі я не бачу. Я падзяляю яго думку. Занадта многа волі вам далі! Міні! Бікіні! А вы ведаеце, што за гэтым хаваецца? Варожая ідэалогія!.. Вось такія, як вы, і зводзяць чужых мужоў, разбіваюць сем'і!

Мажэйка. Каго тут судзяць? Гэтага грамадзяніна або мяне?

Божашуткава. Мы судзім Салавейчыка, а заадно і цікавімся асобамі пацярпеўшых.

Я, напрыклад, упэўнена, што вы самі выклікалі Салавейчыка на бойку. А вось з якой мэтай...

Мажэйка. Ну, ведаеце! Усяму ёсць мяжа! Нават глупству.

Кічкайла. Ён вас моцна ўдарыў?

Мажэйка. Моцна!

Хаценьчык. А сінякі ў вас ёсць?

Мажэйка. Ёсць!

Хаценьчык. Вы можаце паказаць іх суду?

Мажэйка *(разгублена)*. Што? Як гэта?

Хаценьчык. Ну, вы можаце паказаць іх нам? Каб мы пераканаліся...

Мажэйка. Вы... разумееце, што кажаце?

Божашуткава. Грамадзянка Мажэйка, папрашу вас паводзіць сябе больш прыстойна.

Хаценьчык. Калі сінякоў няма, так і скажыце. А калі ёсць...

Мажэйка. Да пабачэння, грамадзяне суддзі! *(Выходзіць.)*

Божашуткава. Грамадзянка Мажэйка! Вярніцеся! Чуеце? Добра... Мы зробім з гэтай выхадкі пэўны вывад. У нас застаўся адзін сведка — Лапатка... *(Спахапіўшыся.)* Ох, даруйце, Іван Пятровіч!

Кічкайла. Нічога, нічога, Рагнеда Іванаўна... Прашу вас, таварыш Лапатка.

Галасы. Ну, гэты насведчыць!
Яму ж верыць нельга!

Міліцыянер *(выходзячы да трыбуны)*. Грамадзяне! Прашу захоўваць парадак!

Кічкайла. Таварыш Лапатка, што там адбылося на пляжы?

Міліцыянер. Вось што я вам скажу, грамадзяне суддзі. Дарма вы тут катуеце чалавека, публічна здзекаваецеся з яго. Ён жа яшчэ зусім малады, у яго ўсё жыццё наперадзе. А вы

яго так жорстка, бязлітасна траўміруеце! Пасля такіх пакут можна і рукі на сябе налажыць. Быў адзін такі выпадак... Выпусцілі чалавека з выцвярэзніка, а ён прыйшоў дамоў і задавіўся...

К і ч к а й л а. На пляжы былі вы або іншы міліцыянер?

М і л і ц ы я н е р. Я быў.

К і ч к а й л а. Вы затрымлівалі Салавейчыка?

М і л і ц ы я н е р. Затрымліваў.

Б о ж а ш у т к а в а. Дык, можа, дарма затрымлівалі?

М і л і ц ы я н е р. Ды як вам сказаць... З кім не бывае? Выпіў чалавек, пакуражыўся трохі. Гэта ў яго ад маладосці...

Б о ж а ш у т к а в а. А можа, ён і не куражыўся зусім?

М і л і ц ы я н е р. Ды не, куражыўся...

Х а ц е н ь ч ы к. Калі вы яго ў машыну садзілі, ён супраціўляўся?

М і л і ц ы я н е р. На яго месцы, відаць, і вы супраціўляліся б.

Х а ц е н ь ч ы к. У пратаколе запісана, што ён кіцель вам парваў. Гэта праўда?

М і л і ц ы я н е р. А хто ж яго ведае? Можа, я і сам яго парваў, калі падсаджваў у машыну грамадзяніна Салавейчыка.

Х а ц е н ь ч ы к. А фуражка? Ён закідваў яе ў возера?

М і л і ц ы я н е р. Вось яна, фуражка гэтая. Мне яе адзін хлапчук адразу ж выцягнуў!

Б о ж а ш у т к а в а. Таварыш Лапатка, калі б вы так гаварылі з самага пачатку, то, напэўна, і пратаколу не было б?

М і л і ц ы я н е р. Дык я ж не ведаў тады, з

кім справу маю. Думаў — хуліган, злачынца!

К і ч к а й л а. А цяпер ведаеце?

М і л і ц ы я н е р. Цяпер ведаю. Хіба стаў бы калектыў за злачынцу хадайнічаць? Прасіць міліцыю, каб яго вызвалілі? Нізавошта! Усё было б наадварот!.. І начальнік райаддзела, калі я ішоў сюды, сказаў мне: ты глядзі, Лапатка, не плявузгай лішняга на чалавека. Відаць, вельмі добры хлопец. Увесь калектыў за яго просіць.

Клакеры апладзіруюць.

Б о ж а ш у т к а в а. У вас усё?

М і л і ц ы я н е р. Здаецца, усё.

К і ч к а й л а. Дзякуй. Сядайце!.. *(Да Моўчан.)* Вы маеце што сказаць?

М о ў ч а н. А што тут гаварыць? Вызваліць трэба хлопца. Чаго ён тут мучыцца? Не такі ўжо вялікі і грэх у яго...

К і ч к а й л а *(да Зойкі)*. Абвінаваўца выступаць будзе?

З о й к а *(паспешліва праглынуўшы цукерку)*. Таварышы! Я не разумею, за што яго абвінавачваць? Ён жа цудоўны хлопец. Наш, савецкі. Ну, здарылася з ім гэта бяда. Дык гэта ж проста недарэчнае непаразуменне. Ён жа нікога не зарэзаў, не аграбіў. Проста пажартаваў. Ён гумарыст. У нас такое цудоўнае жыццё! У нас такі прыгожы горад! Наша фабрыка адна з лепшых! Нам бы толькі жыць ды радавацца. А мы псуём адзін аднаму нервы, сварымся, спрачаемся, шукаем сярод сябе нягоднікаў. Ды няма іх у нас, няма! Усе выveліся!

К і ч к а й л а. Як я зразумеў, вы за апраўданне Салавейчыка?

З о й к а. Так! Я за апраўданне. Нельга нам, таварышы, хлопцаў крыўдзіць. Вы ведаеце,

колькі іх, паводле статыстыкі, на дзесяць дзяўчат?

Г о л а с. Ведаем. Дзевяць.

З о й к а. Ну вось. А вы хочаце... *(Садзіцца і кладзе ў рот цукерку.)*

К і ч к а й л а. Таварыш Салавейчык, вам даецца апошняе слова. Ці будзеце вы гаварыць?

С а л а в е й ч ы к. Хто? Я? Абавязкова! *(Разгарнуў паперку, чытае.)* Паважаныя грамадзяне суддзі! Дарагія таварышы па рабоце! Горка і балюча мне стаяць на гэтым ганебным месцы! Вельмі балюча. Але трэба. Трэба адказваць за свае ўчынкі. А яны, гэтыя ўчынкі, вельмі і вельмі нядобрыя. Брыдкія ўчынкі, якія ганьбяць савецкага чалавека, будаўніка светлай будучыні. І ставіцца да іх ін...

Б о ж а ш у т к а в а *(падказвае шэптам).* Індыферэнтна!

С а л а в е й ч ы к. Ага! І ставіцца да іх ін-дыфе-рэнтна нельга. Гэта можа стварыць у нашым калектыве нездаровую атмасферу дабрадушнасці і ўсёдаравання. А гэтага мы не можам дапусціць, не маем на тое права. Мы з усёй рашучасцю павінны сказаць хуліганам і п'яніцам — не! Не дазволім! Не пацерпім!

Хваляванне сярод клакераў.

Але давайце, таварышы, уважліва паглядзім, а хто ж такі Салавейчык? Хто ён? Закаранелы злачынец ці не такі ўжо благі чалавек?

М о ў ч а н. Які ж ты, Грыша, злачынец?

С а л а в е й ч ы к. Бацька мой — прадстаўнік слаўнага рабочага класа. Маці таксама работніца. Сам я член прафсаюза, член ДТСААФ і таварыства крыжа і паўмесяца. Чырвонага крыжа і паўмесяца. Я ганаруся тым, што мне выпа-

ла шчасце працаваць на прадпрыемстве, якое змагаецца за званне калектыву камуністычнай працы! Я ганаруся, што жыву сярод такіх цудоўных людзей, як таварыш Кічкайла, як таварыш Таратута, як таварыш Гусельнікава, як *(паглядзеўшы на Божашуткаву)* Рагнеда Іванаўна. Гэта сапраўдныя будаўнікі камунізма.

Кічкайла. Наконт мяне ты крыху перабольшыў!

Салавейчык. І мне вельмі сорамна, што я сваімі паводзінамі кінуў цень на гэтых выдатных людзей. Нядобра я зрабіў, таварышы. Вельмі нядобра. Непрыгожа. Але я, таварышы, усё зразумеў і ўсвядоміў. І тое, што здарылася, будзе мне добрай навукай на ўсё жыццё... *(Ідзе да трыбуны.)* Напэўна, я не перанёс бы такой ганьбы, калі б не адчуваў, што побач са мной калектыў, які заўсёды дапаможа. *(Канчаткова ўвайшоўшы ў ролю прамоўцы.)* Таварышы! У нашым цудоўным сацыялістычным грамадстве дзейнічае выдатны закон — усе за аднаго і адзін за ўсіх. Чалавек чалавеку друг, таварыш, брат! Дык няўжо ж вы не працягнеце руку дапамогі свайму другу, таварышу і брату?

Моўчан *(выціраючы хусцінкачкай вочы)*. Працягнем, Грыша! Працягнем!

Салавейчык. Няўжо вы адштурхнеце мяне, пакінеце ў бядзе? Не, вы гэтага не зробіце! Вам не дазволяць ваша крыштальнае сумленне і залатое сэрца. Вы возьмеце мяне на парукі і не зробіце памылкі! Я скончыў, таварышы. Дзякую за ўвагу.

Салавейчык накіраваўся, каб сесці побач з членамі суда, але, перахапіўшы позірк Божашуткавай, схамянуўся і сціпла вярнуўся на сваё месца.
Клакеры апладзіруюць.

Божашуткава. Хто хоча выступіць? *(Да Кічкайлы.)* Ой, даруйце, Іван Пятровіч!

Кічкайла. Нічога, нічога, Рагнеда Іванаўна. Ці жадае хто выступіць?

Галасы. А што тут гаварыць?
Усё і так зразумела! Невінаваты!
Вызваліць! Сёння ж футбол!..

Ізабела *(ускочыўшы).* Я пратэстую. Гэта не гуманнасць, а патуранне!

Божашуткава. Чаго ж вы хочаце?

Ізабела. Я прашу слова!

Галасы. Не трэба!
Хопіць прамоў!
Якія могуць быць прамовы, калі сёння футбол!

Ізабела. Паслухайце! Амністыя, якую вы далі зараз Салавейчыку,— гэта злачынства перад грамадствам.

Зойка. Ізабела Сямёнаўна! Ён жа ўсё ўсвядоміў! Ён жа цудоўны хлопец!

Ізабела. Зойка, гэта не хлопец! Гэта траянскі конь!..

Салавейчык. Чулі? Усе чулі? Яна рабочага чалавека абзывае скацінай!

Галасы абурэння.

Божашуткава. Як бачыце, Ізабела Сямёнаўна, народ супраць вас! А з народам жартаваць нельга!

Ізабела. Добра... Я зараз прывяду народ! *(Выбягае.)*

Божашуткава. Таварыш Таратута! Я бачу, вы хочаце нешта сказаць ад імя ІТР? Давайце смялей...

Андрэй. Я перадумаў! *(Дэманстратыўна рве паперу.)*

Божашуткава. Дзіўна... У такім разе ў мяне ёсць некалькі слоў. Я толькі вось што хачу сказаць...

Салавейчык таропка запісвае штосьці ў блакнот.

Грыша Салавейчык — член нашага калектыву. І калі ён зрабіў нешта недазволенае, то ў першую чаргу вінаваты не ён, а мы з вамі. Так-так, мы! Прагледзелі свайго таварыша! Упусцілі! Гэта трэба сказаць сёння чэсна і прама... Цяпер ваша слова, Іван Пятровіч. Чытайце прыгавор...

Кічкайла ўстае, надзяе акуляры і чытае прыгавор.

Кічкайла. Суд, параіўшыся на месцы, вырашыў... Першае: указаць таварышу Салавейчыку Рыгору Рыгоравічу на яго нетактоўныя паводзіны ў грамадскіх месцах. Суд палічыў магчымым абмежавацца гэтай мерай, улічваючы шчырае прызнанне Салавейчыка ў яго апошнім слове. Другое: калектыў бярэ на сябе ўсю адказнасць за выхаванне Салавейчыка Рыгора Рыгоравіча. Трэцяе: гэты прыгавор зацвердзіць на цэхавым сходзе. Усё. Суд закончаны.

Бурна лікуюць клакеры. Яны абдымаюць, віншуюць Салавейчыка.

Заслона

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

Пакой адпачынку на фабрыцы. Канапа, зручныя мяккія крэслы, вазоны з кветкамі, шахматныя столікі і столік з тэлефонам. Ва ўсім адчуваюцца прыгажосць і добры густ, калі б не мноства крыклівых плакатаў аб карысці працы, аб шкодзе алкаголю і нікаціну. «Пра-

ца — гэта маці асалоды. Стэндаль». «Які я шчаслівы, калі я працую! Л. Талстой». «Праца надае высакароднасць чалавеку. В. Бялінскі». «Адна кропля нікаціну забівае каня!», «Калі хочаш болей жыць, значыць, трэба менeй піць». Жудаснае ўражанне пакідае вялізны плакат «Печань алкаголіка ў разрэзе». Надзвычай маляўнічы плакат, на якім рука — безумоўна, варожая — падносіць чалавеку чарку гарэлкі, а ён, адштурхоўваючы яе, кажа рашучае «не!».

Салавейчык захапіўся размовай па тэлефоне.

Салавейчык. Слухай, Жорык! *(Рагоча.)* Станок мне самы лепшы далі. І тэлефон побач паставілі... Не, раней не было. Спецыяльна для мяне паставілі. А я сказаў, што мне трэба часта званіць. *(Рагоча.)* Каля станка ў мяне аранжарэя, батанічны сад! Толькі цытрусаў не хапае!.. Паслухай, якіх яны тут лозунгаў навешалі... Ага, для мяне. «Праца — гэта маці асалоды. Стэндаль». Усёк? Асалоды! *(Рагоча.)* А мы з табой і не ведалі!.. Слухай далей... «Які я шчаслівы, калі працую! Талстой». Не, Лы Талстой... *(Рагоча.)* А яшчэ тут адзін плакацік ёсць... «Печань алкаголіка ў разрэзе»! Паглядзіш, і не тое каб піць—жыць не хочацца! *(Рагоча.)* А ты як думаў? Трэба ўмець жыць, Жорык!.. Ды не... Куды ж яны падзенуцца? Яны ж узяліся мяне перавыхоўваць. А я доўга буду перавыхоўвацца, усё жыццё! *(Рагоча.)*

Уваходзіць Ізабела з вялікім эскізам новай цацкі. З абурэннем аглядае сапсаваныя плакатамі сцены. Убачыўшы яе, Салавейчык прыкрывае трубку далонню і гаворыць цішэй.

Добра... Дамовімся... Тут прыйшлі. Я табе пазней пазваню. Гуд бай, бэбі!

Ізабела. Чаму вы не працуеце?

Салавейчык. А вы што — дырэктар?.. У мяне перапынак.

І з а б е л а. Да перапынку яшчэ пятнаццаць мінут.

С а л а в е й ч ы к. А ў мяне персанальны перапынак, падоўжаны.

Ізабела ўзлезла на крэсла, каб павесіць эскіз на плакат «Печань алкаголіка ў разрэзе». Ззаду, пажадліва ўхмыляючыся, падыходзіць Салавейчык і хапае яе за калені.

Ух ты, якое харaство!

І з а б е л а *(працягваючы яму эскіз)*. Патрымайце, калі ласка.

С а л а в е й ч ы к. Прыходзь да мяне сёння ўвечары. Бульвар Гогаля, сем-адзінаццаць. Я адзін жыву, у асобнай кватэры. Прыйдзеш?

Ізабела, саскочыўшы з крэсла, раптам заляпіла яму такую аплявуху, што Салавейчык ледзь утрымаўся на нагах. Другая аплявуха, трэцяя...

І з а б е л а *(спакойна)*. Павесьце гэты эскіз на сваю печань, вунь туды...

Ачумелы Салавейчык хуценька ўскаквае на крэсла, вешае эскіз на плакат «Печань алкаголіка ў разрэзе». І толькі потым ужо пачынае разумець, што адбылося.

С а л а в е й ч ы к. Ты што?!. Хочаш, каб я табе крэндзеляў навешаў?

І з а б е л а *(спакойна)*. Паспрабуйце...

С а л а в е й ч ы к. Ты на каго замахнулася? На каго руку ўзняла? На яго вялікасць рабочы клас? На гегемона? А ты ведаеш, што я з цябе зараз зраблю?.. Блін! Мокрае месца! І нічога мне за гэта не будзе! Таму што я, я... праізвадзіцель матэрыяльных каштоўнасцей!

І з а б е л а. Вон адсюль, «производитель»!

С а л а в е й ч ы к. Што-о-о?!

І з а б е л а. Вон адсюль!

Гэта сказана спакойна, але такім тонам, што Салавейчык адступіў.

Салавейчык. Ну, я табе гэтага не дарую! Ты мяне надоўга запомніш!

Салавейчык выбягае, моцна грукнуўшы дзвярамі. Звініць званок на перапынак. Ізабела наліла шклянку вады з графіна і выпіла. Уваходзяць Божашуткава, Кічкайла, Хаценьчык, Зойка і Андрэй.

Божашуткава. Ну вось, усе ў зборы. Можна адразу аб усім дамовіцца.

Зойка. Рагнеда Іванаўна, а хіба дваццаць восем гадоў адзначаюць?

Божашуткава. Афіцыйна — не. А неафіцыйна... Тут жа не толькі дваццаць восем гадоў, але і пуцёўка ў Крым... Вы ж зразумейце псіхалогію адзінокага мужчыны... Жыве чалавек бабылём, жонка яго пакінула. У чалавека вялікая маральная траўма. Трэба, каб ён адчуў цяпло, чалавечую ласку, зразумеў, што вакол яго добрыя, сардэчныя людзі. Чалавек чалавеку друг, таварыш, брат. Разумееце?

Хаценьчык. Усё гэта будзе, так сказаць, насухую? Ці прадбачыцца маленькі сабантуй?

Божашуткава. Стол, канечне, павінен быць. Апрача падарунка мы сёе-тое купім. Трэба вырашыць спачатку, хто пойдзе. Ты, Гусельнікава...

Зойка *(праглынуўшы цукерку)*. Ага! А потым пра мяне скажуць, што я да халасцяка на кватэру бегаю?

Божашуткава. Ён разведзены.

Зойка. Тым горш!

Божашуткава. Ты ж не адна пойдзеш! Пайду я, затым Моўчан, Кічкайла, Хаценьчык...

(Глядзіць на Ізабелу.) Не-не, не бойцеся! Вас мы не запрашаем... І таварыш Таратута.

І з а б е л а. Не, ён з вамі не пойдзе.

Б о ж а ш у т к а в а. А чаму гэта вы за яго рашаеце?

І з а б е л а. Я сказала: нікуды ён з вамі не пойдзе.

Б о ж а ш у т к а в а. І вам не сорамна, Андрэй Іванавіч? Яна яшчэ не жонка вам, а ўжо камандуе?

А н д р э й. Прабачце, Рагнеда Іванаўна... Я сапраўды не магу... У мяне хутка сесія ў інстытуце. І кожны выхадны для мяне...

К і ч к а й л а. Няхай вучыцца.

Б о ж а ш у т к а в а. Добра. Абыдземся як-небудзь без вас... Значыць, у асноўным мы дамовіліся. Дэталі потым.

Х а ц е н ь ч ы к. Трэба было б адразу і наконт выпіўкі вырашыць. Калі будзем браць «белавежскую», то яе не так проста дастаць. А ў мяне ў адным магазіне знаёмая ёсць...

Б о ж а ш у т к а в а. Вазьміце гэта на сябе. Таварыш Кічкайла, за вамі тэксты ўсіх застольных экспромтаў. Інакш атрымаецца звычайная п'янка, а не арганізаванае мерапрыемства.

К і ч к а й л а. Будзе зроблена. У мяне ёсць кніга афарызмаў і выказванняў «У свеце мудрых думак».

Б о ж а ш у т к а в а. Падыдзе...

Выходзяць.

Андрэй ставіць на стол прыгожую вялікую ляльку ў скафандры касманаўта. «Касманаўт» асцярожна рухаецца па стале. Над скафандрам успыхвае агеньчык. Гучаць сігналы спадарожніка, чуцен голас Андрэя: «Я сокал-150. Выйшаў з кабіны. Вывучаю паверхню планеты Тау-кіта. Увага! Увага! Вы чуеце мяне, зям-

ляне? Я бачу людзей. Бачу людзей! Яны такія ж, як мы!.. Увага!

Я Сокал-150. Бачу людзей. Іду да іх! Іду да іх!..»

Андрэй *(спыняючы «касманаўта»)*. Ну як, падабаецца?

Ізабела *(з пяшчотай)*. Таратута! Ты геній!..

Андрэй *(прыглядаючыся да Ізабелы)*. Чакай, чакай... Што з табой?

Ізабела. А што?

Андрэй. Ты нейкая не такая, як заўсёды... Што здарылася, Іза?

Ізабела. Я ўдарыла Салавейчыка... Толькі што...

Андрэй. Што? Ударыла? Ты?

Ізабела. Калі гэта дойдзе да Божашуткавай...

Андрэй. Але за што? За што? Ты звар'яцела?

Ізабела. Здаецца, яшчэ не...

Андрэй. Што ён табе зрабіў?

Ізабела. Рукі ён свае распусціў.

Андрэй. Не разумею... Ён што, першы цябе ўдарыў?

Ізабела. Нявінны агнец!.. Прыставаць ён да мяне пачаў. За ногі хапаў. Запрашаў да сябе на кватэру... Увечары!

Андрэй. Казаў я табе не насіць гэтую... Казаў жа!

Ізабела. Па-твойму, я павінна насіць ватныя штаны і ўвогуле нікуды не вытыркаць носа, паколькі ў нас яшчэ ёсць хамы і нахабнікі? Так?

Андрэй. Я заб'ю яго! Знявечу! Прымушу на каленях перад табой поўзаць, зямлю грызці і прасіць прабачэння! *(Кідаецца да дзвярэй.)*

Ізабела *(трымае яго)*. Не рабі глупства! Не трэба... Ён сваё атрымаў.

Андрэй. Пусці мяне! Пусці! Я павінен яго правучыць! Гэта нельга так пакідаць!.. І нічога ты не бойся. Няхай толькі хто-небудзь рот раскрые...

Ізабела. Ах, Таратута, Таратута! Божашуткава гэта першая зробіць.

Андрэй. Няхай толькі паспрабуе!.. Адным словам — ты нічога не бойся...

Заслона

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Кватэра Салавейчыка. Вечарынка ў самым разгары. Божашуткава сядзіць побач з Салавейчыкам, паклаўшы яму руку на плячо. У кутку ў вялікім крэсле дрэмле Моўчан. Кампанію ўзначальвае Хаценьчык, у якім угадваецца вопытны, гаваркі тамада.

Хаценьчык. Сябры-прыяцелі! Самадзейнасць падыходзіць толькі для сцэны. А за сталом павінна быць жалезная дысцыпліна. Праўду я кажу, Рагнеда Іванаўна?

Божашуткава. Праўду, Кузьма Данілавіч. Гасцям патрэбны добрыя лейцы. Давай дзейнічай!

Хаценьчык. Сябры-прыяцелі! Наш прафсаюзны галава — таварыш Кічкайла скажа зараз чарговы тост!

Зойка *(набіўшы рот цукеркамі)*. Ціха!

Кічкайла *(устае з чаркай)*. Таварышы! Жанчыны і мужчыны! Я прапаную тост за найпрыгажэйшую палавіну чалавецтва. І гэта, та-

варышы, не проста слова — палавіна. Вы глядзіце, што атрымліваецца... У народнай асвеце ў нас... *(збіўся і паглядзеў на паперку)* занята семдзесят пяць працэнтаў жанчын, у медыцыне — шэсцьдзесят, а ў гандлі і ўсіх дзевяноста пяць! Атрымліваецца, таварышы, не толькі найпрыгажэйшая палавіна, але і большая, мацнейшая палавіна!.. Дык вось я прапаную тост за жанчыну-настаўніка, за жанчыну-ўрача, за жанчыну-прадаўца. І за жанчыну, з якой мы жывём, дзелім радасць і гора,— за жанчынужонку! Інакш кажучы, за жанчыну, без якой мы, мужчыны, нуль без палачкі!

Х а ц е н ь ч ы к. Сябры-прыяцелі, толькі да дна! Толькі да дна!

П'юць. Хаценьчык хацеў разбудзіць Моўчан, але яго стрымаў Кічкайла.

К і ч к а й л а. Не трэба, не чапай яе. У яе ўнук нарадзіўся, спаць не дае. Хоць тут старая падрэмле.

Б о ж а ш у т к а в а. Грыша, што ў цябе з жонкай?

С а л а в е й ч ы к. Ат!.. Ну, было і сплыло. Няма!

Б о ж а ш у т к а в а. Чаму?

С а л а в е й ч ы к. Ат!.. Кінь ты пра яе! Не хачу ўспамінаць!

Б о ж а ш у т к а в а. Зойка! Не еш столькі цукерак! Растаўсцееш.

З о й к а *(ледзь не падавіўшыся цукеркай)*. Не магу ўстрымацца, Рагнеда Іванаўна! Сілы волі не хапае.

Б о ж а ш у т к а в а. Не, Грыша, скажы ўсё ж — чаму?

С а л а в е й ч ы к. Ну, кінула яна мяне! Кі-

нула! Узяла сына і пайшла. Зрабіла мне горш, дурніца! *(Рагоча.)* Не падыходжу я ёй! Пляваць я хацеў! Вып'ем за мужчын!

Божашуткава. Пачакай, Грыша. Няхай закусяць спачатку. Яна дрэнна да цябе адносілася?

Салавейчык. Ну! Бялізну ў пральню — аднясі! Яна, бачыце, працуе і вучыцца! Я, можа, таксама вучыўся б, калі б захацеў!.. У магазіне ў чарзе стаяць — зноў жа я! Ну дзе вы бачылі, каб мужчыны ў чарзе стаялі? Хіба толькі за півам!

Хаценьчык. Такога волата ў магазін? Ды людзі ж смяяцца будуць!

Салавейчык. Яшчэ як смяяліся!.. Не, Савецкая ўлада ўвогуле нішто сабе... Вось толькі адну памылку яна зрабіла. У самым пачатку. У адна тысяча дзевяцьсот семнаццатым... І мы за гэтую памылку плацім уласнай скурай пяцьдзесят з лішнім гадоў!..

Божашуткава. Гэта якую ж памылку, Грыша?

Салавейчык. Зраўняла жанчыну з мужчынам. Гэтага рабіць нельга было! Ні ў якім разе!.. Вып'ем за мужчын! Няхай жыве свабода і незалежнасць мужчын!

Божашуткава. Грыша, дальбог, хопіць ужо. Каньяк канчаецца. А яшчэ трэба будзе выпіць за твой адпачынак на беразе самага сіняга мора...

Салавейчык. Каньяк канчаецца? Будзем гарэлку піць!

Хаценьчык. Не здагадаліся, Грыша. Не ўзялі мы гарэлкі!

Салавейчык. Гэта вы не ўзялі. *(Устае*

з-за стала, ідзе ў куток і адкрывае занавеску.) Глядзіце сюды!

У кутку за занавескай некалькі скрынак з гарэлкай.

Вось! Дзве скрынкі «маскоўскай», дзве скрынкі «белавежскай горкай» ды яшчэ шампанскага адна скрынка. Спецыяльна для апахмелкі.

Хаценьчык *(свіснуў)*. Навошта табе столькі, Грыша? Яна ж пракісне ў цяпле! Градусы выйдуць...

Салавейчык. Залаты запас! Як пачалі ў газетах спрачацца: піць ці не піць, уводзіць сухі закон ці не ўводзіць, я адразу скеміў: супраць нашага брата нешта такое зацяваюць. Як ваўка ў бярлозе, чырвонымі сцяжкамі абкладваюць. Вось я і апярэдзіў іх! *(Вяртаецца да стала з бутэлькай гарэлкі.)*

Кічкайла *(са страхам)*. Не трэба, Грыша, не трэба! Хопіць!

Хаценьчык. Адкуль у цябе, Грыша, такія грошы?

Салавейчык. Не бойся, не крадзеныя... Ты ведаеш, колькі новых кватэр здаецца ў горадзе за квартал? Мільён! А як здаюцца, таксама ведаеш? Форткі не зачыняюцца, бачок працякае, водаправодны кран, як буйнакаліберны кулямёт — ды-ды-ды! А выключальнікі, ведаеш, якія? Пойдзе хто-небудзь ноччу ў туалет... Пардон! Святло ўключыць — тры кватэры з ложкаў ускакваюць і пытаюцца, хто страляў!

Хаценьчык. Грыша! Мілы! Ты што, у нашым доме быў?

Салавейчык. Ну вось... Кран папраўляю — траяк. Выключальнік бясшумны пастаўлю — тры пяцьдзесят. Замок новы прыладжу — пяцёрка. Бывае, за адзін вечар трыццаць руб-

лёў у кішэнь кладу. Які прафесар такую стаўку мае?

Божашуткава. Грыша, гэта ж рабунак сярод белага дня!

Салавейчык *(рагоча)*. Рабунак! Яны ж мне ручкі-ножкі гатовы цалаваць, каб толькі я прыйшоў і зрабіў! На сподачку з залатой каёмачкай грошы выносяць. А ты — рабунак! Вось яны, мае мазольныя! *(Салавейчык трасе грашамі.)* Зойка! На, бяры ўсе! Толькі ведаеш што? Зрабі мне гэты... Як яго? Во! Стрыптыз!..

Зойка ўскочыла, ледзь не падавіўшыся цукеркай.

Зойка. Ты што? Здурэў?

Салавейчык. А што? Хачу стрыптыз!

Божашуткава. Як табе не сорамна, Грыша? Што ты кажаш? Які стрыптыз? Апамятайся! Ты што, п'яны?

Салавейчык. Хто? Я п'яны? Лухта! Чаму ты, маманя, супраць стрыптызу? А калі я хачу?.. У нас жа свабода сумлення! Я гэта так разумею: што хачу, тое і раблю! Зойка! Давай стрыптыз!

Зойка. Шызік! Калі ты зараз не змоўкнеш!..

Божашуткава. Грыша, кінь дурыцца. Глядзі, Зойку ледзь не да плачу давёў.

Зойка. Я яго спачатку па мазгаўні трахну, а потым заплачу! *(Азвярэла накідваецца на цукеркі.)*

Хаценьчык *(злавіўшы позірк Божашуткавай)*. Сябры-прыяцелі! Не будзем ухіляцца ў бок ад намечанай праграмы, а то ў канцы квартала не атрымаем прэміяльных. Ёсць прапанова выпіць, Іван Пятровіч!

Кічкайла ўстае. Рыхтуючыся сказаць чарговы тост, выцягнуў з кішэні паперку, зазірнуў у яе.

Салавейчык. Цю! Зноў гаварыць будзеш? Злітуйся! Замучыў прамовамі. Тут жа не прафсаюзны сход!

Кічкайла *(просіць)*. Дальбог, Грыша, ёсць цудоўны тост! Думка Спінозы...

Салавейчык. Забараняю! Катэгарычна! Хто імяніннік — я ці твой Спіноза? Вось... Вершамі кажы тост!

Кічкайла. Вершамі я не гатовы.

Салавейчык. Тады сядай і сядзі! Хто можа вершамі?

Божашуткава. Я! *(Устае і цудоўна чытае.)*

Жди меня, и я вернусь,
Только очень жди.
Жди, когда наводят грусть
Желтые дожди.
Жди, когда снега метут,
Жди, когда жара.
Жди, когда других не ждут,
Позабыв вчера...

Кічкайла непрыкметна знікае.

Салавейчык. Старо! Старо, Рагнеда Іванаўна! Ты давай што-небудзь такое... пра любоў!

Божашуткава. А гэта хіба не пра любоў?

Салавейчык. Якая ж гэта любоў? Цяпер чалавеку любоў з сэксам патрэбна! Разумееш: с-э-к-с! Еўтушэнку ведаеш: «Ты говорила шепотом, а что потом, а что потом?» Га?!

Божашуткава. Не, не ведаю...

Салавейчык. Ну хаця б Ясеніна Сяргея?

Божашуткава. Некалі ведала, а цяпер забылася...

Салавейчык. Якія ж з вас выхавацелі, калі вы ні Еўтушэнкі, ні Ясеніна не ведаеце?

Божашуткава. Зойка! За табою Еўтушэнка і Ясенін. Ды кінь ты есці цукеркі! Дыябет будзе!

Салавейчык. Няхай есць, не шкада. *(Бярэ гітару і па-майстэрску робіць некалькі акордаў. Спявае.)*

Сидели, ели мы цыпленка-табака,
А в это время нас попутала Чека —
Зэка — Петрова, Васильева — зэка!

Божашуткава. Грыша! Гэта ж... вульгарна! Гэта ж крымінальшчына!

Салавейчык. Добра. Пераходжу на грамадзянскую лірыку, паколькі гэтага патрабуюць высокія госці! *(Спявае.)*

И рубают финики лопари,
А в Сахаре снегу — невпроворот!
Это гады физики на пари
Раскрутили шарик наоборот!
И не верится и верится,
Что минует та беда!
А шарик крутится и вертится
И все время — не туда!..

Божашуткава. Спяваеш ты, Грыша, цудоўна, як Лемешаў. Але густ у цябе...

Салавейчык. Пардон! Гэта мой лепшы рэпертуар!

Божашуткава. Нічога, хутка ў цябе будзе іншы рэпертуар. Гэта наш клопат... Зойка, ты ведаеш добрыя песні? Сучасныя?

Зойка, набіўшы рот цукеркамі, круціць галавой.

Няўжо ніхто з нас не ведае добрых песень?

І раптам зусім нечакана Сцепаніда Моўчан, якая дра-

мала да гэтага часу ў крэсле, прыгожым голасам заспявала «Очи черные». І адразу падхапілі ўсе. Спяваюць добра, з пачуццём. З'яўляецца Кічкайла, якога цяпер не пазнаць. Ён у касцюме цыгана. На ім чырвоная кашуля, бліскучыя боты, нават завушніца ў адным вуху. Схапіўшы ў зубы нож, пускаецца ў скокі. Павязаўшы на галаву ручнік у выглядзе шалі, зрываецца з месца Божашуткава. Яна танцуе цудоўна, тэмпераментна, з нейкім асаблівым самазабыццём. У адным са складаных «па» яна пахіснулася і, напэўна, павалілася б, калі б яе не падхапіў Салавейчык. Бурны танец ператвараецца ў агнявы віхор...

З а с л о н а

ЧАСТКА ДРУГАЯ

КАРЦІНА ПЯТАЯ

Кабінет дырэктара фабрыкі. У кабінеце — Добрых, Божашуткава і Дрозд. Усхваляваны Якаў Фаміч ходзіць з кутка ў куток, спыняючыся па чарзе перад тым, хто гаворыць.

Ізабела. І зноў жа, Якаў Фаміч... Танк каштуе восем рублёў, цягач — пяць, пісталет-аўтамат — сем рублёў. Для плана гэта, вядома, ідэальна.

Якаў Фаміч. А што я магу зрабіць? Сабекошт, Ізабела Сямёнаўна, рэч упартая. Але ж мы апрача танка, цягача і аўтамата выпускаем больш за дзвесце відаў цацак. Гэта не так ужо і дрэнна!

Ізабела. Але якіх цацак, Якаў Фаміч. Якіх? Дзесяць гадоў аднаго піянера штампуем!

Божашуткава. Няпраўда! Няпраўда! Піянера мы асвоілі толькі летась! А да гэтага выпускалі акцябронка.

Ізабела. Прытрымліваючыся вашай логікі, Рагнеда Іванаўна, у наступным годзе мы асвоім камсамольца, а затым...

Якаў Фаміч. Не трэба так, Ізабела Сямёнаўна, не трэба. Гэта не робіць вам гонару.

Ізабела. Мне апрыкрала наша ўбоства

думкі! У нас распрацаваны ўзоры новых цацак. Выдатных, прыгожых! Я ўзяла толькі некаторыя.

Б о ж а ш у т к а в а *(з сарказмам).* Хто ж аўтар гэтых унікальных шэдэўраў? Выпадкам не Таратута?

І з а б е л а. Таратута. Ну і што?

Б о ж а ш у т к а в а. Хм... Не дзіва, што вы так настойліва прабіваеце яго ўзоры!.. А хто за нас зробіць план, пакуль мы будзем эксперыментаваць з новымі ўзорамі? Вы пра гэта падумалі?

І з а б е л а. Але ж гэта проста нейкі ідыятызм, Якаў Фаміч! Так жа нельга далей працаваць! Жыць так нельга!

Б о ж а ш у т к а в а. А хто вас, уласна кажучы, трымае? Знайдзіце сабе работу адпаведна свайму высокаму інтэлекту!

І з а б е л а. Не, Рагнеда Іванаўна, я адсюль не пайду. Не пайду, таму што я не выпадкова выбрала сабе гэтую прафесію... А вось вам, відаць, рана ці позна, але прыйдзецца пайсці. Калі не зразумееце, што зараз канец дваццатага стагоддзя, а не васемнаццатага...

Б о ж а ш у т к а в а. На шчасце, гэта залежыць не ад вас — пайсці мне адсюль ці застацца!

І з а б е л а. На жаль, не ад мяне... Паглядзіце, Якаў Фаміч, хіба гэта лялькі? Гэта ж дэгенераты! Гэта ж нейкія квазімоды! Іх жа нельга перад сном дзецям паказваць! А сукенкі якія?..

Б о ж а ш у т к а в а. Вы сама бессаромніца і лялек хочаце бачыць такімі ж? У міні-спадніцах! Дзяцей хочаце разбэшчваць!

Я к а ў Ф а м і ч. Рагнеда Іванаўна! Ну што

вы такое кажаце! У нас ідзе творчая размова, і ўжываць такога роду аргументы...

І з а б е л а. Я ўжо прывыкла да такіх папрокаў, Якаў Фаміч... Мы саромеемся жаночых каленяў, а потым абураемся, чаму нашы дзеці, убачыўшы Венеру Мілоскую або Данаю, непрыстойна хіхікаюць. Але гэта ўжо іншая тэма... Дзе каляровыя пластмасы, Якаў Фаміч? Дзе яркія фарбы? Чаму мы атрымліваем поліспірол толькі белага колеру? З яго ж не цацкі, а толькі нябожчыкаў рабіць!

Я к а ў Ф а м і ч. Не даюць, Ізабела Сямёнаўна. Я прасіў.

І з а б е л а. Прасілі? Не прасіць, а патрабаваць трэба. У вас жа не прыватная майстэрня!

Я к а ў Ф а м і ч. У каго патрабаваць?

І з а б е л а. У каго хочаце! У галоўснабе, у міністэрстве!..

Я к а ў Ф а м і ч. У міністэрстве нічога няма!

І з а б е л а. Напішыце ў Саўмін, у ЦК!

Я к а ў Ф а м і ч. Ну, вы скажаце!.. У ЦК! Цераз галаву свайго міністра? Ведаеце, што мне за гэта будзе?

І з а б е л а. Нічога вам за гэта не будзе! Вы ж кіраўнік, дырэктар!

Я к а ў Ф а м і ч. Вы думаеце, што ў Саўміне і ЦК няма больш сур'ёзных праблем, чым дзіцячыя цацкі?

І з а б е л а. Напэўна, ёсць. Але вы зразумейце... У краіне амаль семдзесят мільёнаў дзяцей! Уяўляеце, што гэта такое? Наша прадукцыя не менш важная, чым трактары і аўтамабілі!

Б о ж а ш у т к а в а. Не, вы толькі паслухайце яе! Яна ўжо павучае дырэктара! Мы, бачыце, нейкія невукі, а яна — вундэркінд!

Я к а ў Ф а м і ч. Ізабела Сямёнаўна... Я вас

прашу... Выйдзіце адсюль... Я вас потым паклічу.

Ізабела моўчкі ўзнялася з-за стала, пастаяла крыху і амаль бягом выйшла з кабінета.

Божашуткава. Правільна зрабілі, Якаў Фаміч, што выставілі яе за дзверы. Яна ўжо ні меры, ні такту не ведае. Сама сябе прызначыла ў ментары!..

Якаў Фаміч *(раптам крычыць)*. Замаўчыце, Рагнеда Іванаўна! Я вас прашу — замаўчыце!

Паўза.

Божашуткава. Ну... Калі вы дазваляеце сабе гаварыць са мной такім тонам...

Якаў Фаміч. Яна ж, чорт пабяры, мае рацыю! Я ж таксама гэтак думаю! Ды вось не хапае смеласці сказаць пра гэта ўголас! Вось сядзіць у мяне недзе тут *(стукае сябе ў грудзі)* подленькі чалавечак, які не дае мне рот раскрыць, калі мне трэба гаварыць! Крычаць! Калі я абавязаны крычаць! Дык не... Гэты мярзотнік *(зноў стукае сябе ў грудзі)* хоча спакойнага жыцця! Хоча дажыць да пенсіі, да глыбокай старасці! Непрыемнасцей баіцца, лішніх турбот! Баіцца сапсаваць адносіны з начальствам!.. А яна вось не баіцца! Таму што гэтага мярзотніка ў яе няма! Таму гаворыць яна тое, што думае! Праўду гаворыць. А мы з вамі, Рагнеда Іванаўна, любім іншы раз прамаўчаць. Калі нам выгадна прамаўчаць... І кукіш у кішэні паказваем...

Сцэна паварочваецца, і мы бачым прыёмны пакойчык перад кабінетам дырэктара. Тут зараз толькі адна Ізабела. Моўчкі стаіць каля акна. Па яе плячах можна здагадацца, што яна плача. Асцярожна ўвахо-

дзіць Андрэй, глядзіць на Ізабелу, ціха падыходзіць да яе.

Андрэй. Ну што? Не прайшлі?

Ізабела, не паказваючы твару, працягвае да Андрэя руку. Андрэй, адразу зразумеўшы, хуценька выцягвае з кішэні насавую хусцінку і кладзе яе ў руку Ізабелы. Выцершы вочы, Ізабела паварочваецца да Андрэя і сумна ківае галавой:
«Не прайшлі».

Андрэй. Чаму?

Ізабела. План, тэхналогія, Божашуткава...

Паўза.

Андрэй. Паслухай, Іза... Зрэдку і я магу даць добрую параду. Плюнем мы на гэтую фабрыку! Хіба на ёй свет клінам сышоўся? Без работы не застанемся. У другі горад пераедзем!

Паўза.

Ізабела. Гэта было б здрадай.

Андрэй. Здрадай? Каму?!

Ізабела. Свайму дзяцінству. У дзіцячым доме мы самі сабе рабілі цацкі... З розных рызманоў... Нязграбныя, няўклюдныя... А потым у нас з'явілася адна сапраўдная... Вялікая, прыгожая... Адна на ўвесь дзіцячы дом. А нас там было дзве сотні... Мы кармілі яе, купалі, лячылі, спявалі ёй песні... Па чарзе... Раз у тыдзень... І вось аднойчы маленькая дзяўчынка — яе Фросяй звалі — папрасіла ў мяне ляльку. Я не дала... Разумееш, раз у тыдзень?.. А ўначы яна памерла. Нешта з сэрцам... Ніколі сабе гэтага не дарую... Колькі жыць буду... Можа, вось тады я інтуітыўна і зразумела, што такое цацка для маленькага чалавека... Ах, Таратута,

Таратута! *(Хуценька адварочваецца да акна.)*

Андрэй. Не трэба... Не трэба нікуды ехаць. Будзем тут.

Убягае Кічкайла.

Кічкайла *(паказвае на дзверы)*. Там?

Андрэй. Там...

Кічкайла кідаецца да дзвярэй кабінета. Сцэна паварочваецца. Зноў мы бачым кабінет Якава Фаміча. Урываецца Кічкайла.

Кічкайла. Прашу пасадзіць мяне ў турму!

Паўза.

Якаў Фаміч. Вы пераблыталі адрас. З такім высакародным жаданнем трэба звяртацца да пракурора ці начальніка міліцыі. Можна ў АБХС.

Кічкайла. Я патрабую пасадзіць мяне ў турму!

Якаў Фаміч. Што вы і дзе натварылі?

Кічкайла. Ды не я! Не я, а Салавейчык! Ён жа ўсю фабрыку тэрарызуе! Яго ж усе, як чумы заразнай, баяцца. Я ўжо псіхам, шызафрэнікам зрабіўся! У мяне бяссонніца! Я ж нават дома, у сям'і стаў заводзіцца з паўабароту! Толькі турма можа выратаваць мяне ад вар'яцкага дома.

Якаў Фаміч. Давайце больш стрымана, без эмоцый. Гэты спектакль тут недарэчы.

Кічкайла *(смяецца нейкім вар'яцкім смехам)*. Спектакль? Правільна! Гэта ўжо спектакль! Захацеў, каб яму лепшы станок далі. Далі! Тры разы прэміі за рацпрапановы выплачвалі. А гэтыя рацпрапановы — тфу! Захацеў бясплатную пуцёўку ў Крым. Далі! Гэтаму

пародзістаму бугаю пуцёўку, калі ў мяне адных франтавікоў і партызан трыццаць дзевяць чалавек! Баксёр яму морду за жонку набіў, а мы яму страхоўку выплацілі! Няшчасны выпадак на рабоце, зваліўся чалавек з лесвіцы!..

Якаў Фаміч. А навошта вы ўсё гэта рабілі?

Кічкайла *(смяецца)*. Навошта? Таму што ў мяне дзеці, і я яшчэ пажыць хачу! Ён жа ледзь што — адразу сігнал у газету, у райком, у народны кантроль. Мяне ж праверкі замучылі! Я ж не працую, а толькі пішу тлумачэнні!

Якаў Фаміч. А ў вас што, капіркі няма?.. У мяне таксама было пяць камісій.

Кічкайла. Пяць? *(Смяецца.)* У мяне іх было ўжо ведаеце колькі?..

Якаў Фаміч. Потым, потым падлічым. Чаго ён цяпер хоча?

Кічкайла *(звар'яцела рагоча)*. Дробязь! Патрабуе характарыстыку для турыстычнай паездкі за граніцу. Ну хоць бы ў сацыялістычную краіну! Дык дзе там! Яму падавай толькі Францыю або Італію. У крайнім выпадку згодзен на скандынаўскія краіны.

Якаў Фаміч. Выгнаць яго к чортавай матары! Каб і духу ягонага не было на фабрыцы!

Кічкайла. Дык нельга ж выгнаць, Якаў Фаміч! Суд усё роўна адновіць. Спачатку патрэбны тры вымовы. А мы яму толькі адну далі. І тую суд адмяніў.

Якаў Фаміч. Выгнаць!

Кічкайла *(зноў смяецца)*. Мы ж за яго паручыліся, Якаў Фаміч! На выхаванне ўзялі! Як жа звольніць цяпер?

Якаў Фаміч. Добра... Паклічце яго сюды.

Кічкайла выходзіць.

Ну, што ж вы маўчыце, Рагнеда Іванаўна? Дзе ваша красамоўства? Помніце, як вы ўгаворвалі мяне ў гэтым кабінеце? І ўгаварылі!..

Уваходзяць Салавейчык і Кічкайла. Салавейчык трымаецца салідна, упэўнена. Падыходзіць адразу да стала, вітаецца з усімі за руку, садзіцца, не чакаючы запрашэння.

Салавейчык. Я слухаю вас, Якаў Фаміч.

Якаў Фаміч. Кажуць, у вас зноў нейкія прэтэнзіі да фабкома, да кіраўніцтва фабрыкі? На што вы скардзіцеся?

Салавейчык. Я скарджуся? Я не скарджуся, а крытыкую. Вось гэты дзеяч *(паказвае на Кічкайлу)* заціскае рабочы клас. Не дае, разумееце, ніякага ходу. Нібыта ў нас і не дзяржава рабочых і сялян, а нейкая задрыпаная капіталістычная краіна.

Якаў Фаміч. Ну, гэта ж не зусім так, таварыш Салавейчык. Вы і прэміі атрымліваеце, і пуцёўкамі карыстаецеся.

Салавейчык. Як усякі працоўны. Маю поўнае права.

Якаў Фаміч. І ўмовы вам на рабоце стварылі такія, якіх вы, можа, і не заслугоўваеце...

Салавейчык. А чаму мяне не хочуць пусціць за граніцу? Чаму не даюць характарыстыкі? Я што—заразны? Ці не такі грамадзянін СССР, як усе іншыя? Магу зараз пашпарт паказаць!

Паўза.

Якаў Фаміч. Бачыце, якая справа, Рыгор Рыгоравіч... Мы не можам рэкамендаваць вас для замежнай паездкі.

С а л а в е й ч ы к. Не можаце? Дазвольце даведацца — чаму?

Я к а ў Ф а м і ч. Разумееце, Рыгор Рыгоравіч... Ну, калі гаварыць ужо зусім шчыра... Мы не давяраем вам.

С а л а в е й ч ы к. Думаеце, застануся там? Ха-ха-ха! Не такі я дурань, як вы думаеце!

Я к а ў Ф а м і ч. Не, мы гэтага якраз не баімся, што вы там застанецеся.

С а л а в е й ч ы к. Тады ў чым справа? Што вам канкрэтна не падабаецца? Толькі канкрэтна!

Я к а ў Ф а м і ч. Канкрэтна?.. Ваш, так сказаць, маральны воблік, Рыгор Рыгоравіч. Мы баімся, каб за мяжой не падумалі, нібыта ў нас тут усе такія. А вы ж... унікум!..

С а л а в е й ч ы к. Ах, вам не падабаецца мой маральны воблік! Хвілінку. Зараз я вам дакажу, што вы гаворыце лухту! *(Выцягвае з кішэні і беражліва разгортвае паперу.)* Вось, калі ласка!.. Копія той характарыстыкі, якую вы паслалі ў міліцыю! І тут вы, між іншым, сцвярджаеце, што Салавейчык... Таварыш Салавейчык Р. Р.— маральна ўстойлівы, высокасвядомы, працуе над павышэннем... Над павышэннем — значыць, ёсць што павышаць! — свайго агульнаадукацыйнага, палітычнага і культурнага ўзроўню, акуратна выконвае грамадскія даручэнні і гэтак далей і гэтак далей. Зачытаць поўнасцю ці дастаткова цытаты?.. Пячатка з гербам, подпіс ваш, Рагнеда Іванаўна. Пра чалавека недастойнага так не пішуць. Гэта ж, прабачце, не характарыстыка, а прадстаўленне да ордэна «Знак пашаны»! Як жа ўсё гэта зразумець, паважаныя таварышы кіраўнікі?

Б о ж а ш у т к а в а. Мы пісалі гэтую характарыстыку, каб выратаваць вас ад турмы!

С а л а в е й ч ы к. Ды ну? А што вы казалі на таварыскім судзе, Рагнеда Іванаўна? Хвілінку!.. *(Шукае ў кішэнях, выцягваючы адтуль паперкі, знаходзіць патрэбную, чытае.)* «Я толькі вось што хачу сказаць. Грыша Салавейчык — член нашага калектыву. І калі ён зрабіў нешта недазволенае, нядобрае, то ў першую чаргу вінаваты не ён, а мы. Так-так, мы!» Можа, вы, Рагнеда Іванаўна, гэтага не гаварылі? Можа, я няправільна запісаў? Наблытаў?

Б о ж а ш у т к а в а. Паслухайце! Грамадзянін Салавейчык!..

С а л а в е й ч ы к. Ну вось бачыце... Я ўжо стаў грамадзянінам Салавейчыкам. А яшчэ зусім нядаўна я быў для вас проста Грыша...

Б о ж а ш у т к а в а. Так, я гэта гаварыла, не адмаўляюся. Вы правільна запісалі, Салавейчык. Не наблыталі. Я гаварыла толькі для таго, каб выратаваць вас! Выратаваць ад турмы! Але ж вы на таварыскім судзе публічна ва ўсім прызналіся! Прызналіся і шчыра раскаяліся! Хіба не было гэтага?

С а л а в е й ч ы к. Фантазія!

Б о ж а ш у т к а в а. Як?.. Гэта ж усе чулі!

С а л а в е й ч ы к. Што чулі? Што я чытаў? Дык я ж чытаў тую прамову, якую вы для мяне напісалі! Не гаварыў, а чытаў. Чаму я павінен адказваць за тое, што хтосьці штосьці напісаў? Хто напісаў, той няхай і адказвае!

Б о ж а ш у т к а в а. Гэта ж подла, грамадзянін Салавейчык!

С а л а в е й ч ы к. Нядобра так лаяцца, Рагнеда Іванаўна. Непрыгожа. Узяліся мяне выхоўваць, а самі нядобрымі словамі лаецеся, вучыце

мяне подласці. Пісьмовую хлусню падмацоўваеце гербавай пячаткай. І выказваеце нездавальненне маім маральным воблікам.

Б о ж а ш у т к а в а. Так... Цяпер я раскайваюся.

С а л а в е й ч ы к. У чым? Ну, дапусцім, вы манілі міліцыі, пракуратуры з высакароднай мэтай. Дапусцім... Хаця, вядома, гэта вас не ўпрыгожвае... Дапускаю, што на таварыскім судзе вы таксама пакрывілі душой з высакародным намерам. Гэта зноў-такі не ў вашу карысць. Не ўпрыгожвае ваш маральны воблік...

Б о ж а ш у т к а в а. Грамадзянін Салавейчык! Я вас папрашу не забывацца!

С а л а в е й ч ы к. Не, паважаная Рагнеда Іванаўна, забываецеся вы, а не я. Хто вас цягнуў за язык у мяне на імянінах? Хвілінку! *(Корпаецца ў кішэнях.)* Хвілінку, зараз знайду... Вось яны, вашы экспромты, таварыш Кічкайла! Пазнаеце почырк?.. Не, гэта не тое... Не тое... Гэта пра каханне, гэта пра жанчын... Гэта за мой вясёлы адпачынак. Ага, вось ён!.. «Добры работнік... Добры чалавек... Таленавіты самародак...» Гэта ўсё пра мяне. Пра аднаго мяне. Вы паперкі выкінулі, а я іх падняў. Хаваю. На ўсякі выпадак. Не, я не стану імі злоўжываць, шантажыраваць. Але давайце ўсё ж не траўміруйце яго вялікасць рабочы класс... Не трэба. Рыхтуйце дакументы для маёй заграءічнай паездкі. Абрыдла, ведаеце, сядзець на адным месцы. Трэба прашвырнуцца па Еўропах. Гуд бай!

Салавейчык працягвае на развітанне руку. Як загіпнатызаваныя, паціскаюць яе Якаў Фаміч, Божашуткава, Кічкайла. Паўза. Кічкайла глядзіць услед С а л а в е й ч ы к у і смяецца вар'яцкім смехам.

Я к а ў Ф а м і ч *(крычыць).* Перастаньце, чорт вас пабяры! *(Божашуткавай.)* Ну?! Цяпер вы пачынаеце разумець, што натварылі?

Б о ж а ш у т к а в а. Пачынаю...

Я к а ў Ф а м і ч. Дакаціліся! Тосты за сталом на сяброўскай вечарынцы пачалі па паперках гаварыць! Ведаеце, што сказаў пра гэта таварыш Пётр Першы?

Б о ж а ш у т к а в а. Я ж хацела, каб лепш... Арганізавана.

Я к а ў Ф а м і ч. «Арганізавана»! Хутка ў сям'і будзем арганізаваныя папяровыя прамовы гаварыць, каб перад дзецьмі глупства не ляпнуць!.. Кічкайла! Узніміце на ногі ўсіх юрыстаў у горадзе. Знайдзіце любы артыкул, любую прычыну, каб неадкладна, зараз жа выгнаць яго з фабрыкі!

К і ч к а й л а. Якаў Фаміч! Ён жа нас па судах зацягае!

Я к а ў Ф а м і ч. У суд пойдзеце вы і... таварыш Божашуткава!

К і ч к а й л а. У такім разе, хачу зрабіць адну заяву. Прыміце да ведама... Калі мяне ўпякуць у турму за наўмыснае забойства, прашу не пакінуць маіх дзяцей.

Я к а ў Ф а м і ч. Добра. Дзяцей не пакінем. Гэта я вам гарантую.

З а с л о н а

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Пакой адпачынку. Тая ж абстаноўка, што і ў другой карціне. За сталом В а р в а р а Ф е а ф і л а ў н а Я г а д к а. Піша. Курыць. Перад ёй сядзіць заплаканая З о й к а.

Я г а д к а. Чым вы яго хацелі ўдарыць?

З о й к а. Бутэлькай...

Я г а д к а. Пустой ці поўнай? Калі пустой, гэта яшчэ паўбяды. А вось калі поўнай — гэта ўжо замах на жыццё чалавека!

З о й к а. Здаецца, поўнай... Але ж я не ўдарыла яго, а толькі замахнулася.

Я г а д к а. Не хапала яшчэ, каб вы яму чэрап праламалі! У такім разе вы сядзелі б не перада мной, а перад следчым па крымінальных справах. *(Піша.)* «Не ўдарыла яго, а толькі замахнулася». Што вы пілі?

З о й к а. Я?

Я г а д к а. І вы, і іншыя.

З о й к а. Сухое віно, шампанскае і... каньяк.

Я г а д к а. Колькі?

З о й к а. Бутэльку каньяка і дзве бутэлькі сухога. Потым Грыша... Салавейчык бутэльку шампанскага паставіў...

Я г а д к а. Гэта колькі ж атрымліваецца? Амаль па бутэльцы на брата. Нішто сабе вечарынка! А хто з вас пад сталом поўзаў?

З о й к а. Ніхто.

Я г а д к а. Так-такі і ніхто?

З о й к а. Дальбог, ніхто.

Я г а д к а. Ну добра. *(Піша.)*

З о й к а. Мне ўжо можна ісці?

Я г а д к а. Ідзіце і добра падумайце аб сваёй будучыні. Мне шкада вас. Вы добрая дзяўчына... Скажыце, няхай зойдзе таварыш Божашуткава.

З о й к а, усхліпваючы, выходзіць. Ягадка піша, курыць.

Уваходзіць Б о ж а ш у т к а в а.

Б о ж а ш у т к а в а. Добры дзень...

Я г а д к а. Добры дзень... Сядайце. Варвара Феафілаўна Ягадка.

Б о ж а ш у т к а в а. Божашуткава... Рагнеда Іванаўна.

Ягадка доўга і ўважліва ўглядаецца ў Божашуткаву. Паўза.

Я г а д к а. Галоўны канструктар?

Б о ж а ш у т к а в а. Так.

Я г а д к а. Адукацыя, безумоўна, вышэйшая?

Б о ж а ш у т к а в а. Так.

Я г а д к а. Курыце?

Б о ж а ш у т к а в а. Не.

Я г а д к а. П'яце?

Б о ж а ш у т к а в а. Прабачце, не разумею...

Ягадка жэстам адкручвае «вуха» на бутэльцы.

Я г а д к а. Гарэлку ці каньяк ужываеце?

Б о ж а ш у т к а в а *(абражана)*. Ну што вы!

Я г а д к а. Дык на якога ж д'ябла вы ўблыталіся ў гэтую брудную справу? Вы! Чалавек з вышэйшай адукацыяй, галоўны канструктар, і... калектыўная п'янка!

Б о ж а ш у т к а в а. Варвара Феафілаўна! Не было калектыўнай п'янкі!

Я г а д к а. А што было?

Б о ж а ш у т к а в а. У Салавейчыка быў дзень нараджэння. Мы вырашылі проста, як блізкія людзі, адзначыць разам з ім. Хацелі зрабіць чалавеку прыемнае. Тым больш, што ён у адпачынак ад'язджаў. Гэта былі імяніны і праводзіны.

Я г а д к а. Ён вас запрашаў да сябе?

Б о ж а ш у т к а в а. Не, не запрашаў.

Я г а д к а. Ну вось бачыце! Не запрашаў! Вы

прыйшлі самі! Прыйшлі са спіртнымі напіткамі... Хто падаў ідэю пайсці туды?

Паўза.

Б о ж а ш у т к а в а. Я прапанавала.

Я г а д к а. Значыць, гэта вы з'яўляецеся арганізатарам калектыўнай п'янкі?

Б о ж а ш у т к а в а. Не было калектыўнай п'янкі, Варвара Феафілаўна.

Я г а д к а. А што было?

Б о ж а ш у т к а в а. Культурнае мерапрыемства. Сяброўская вечарынка.

Я г а д к а. Нішто сабе мерапрыемства! Упіліся ўсе да ўпаду! *(Заглядвае ў паперы перад сабой.)* Вы што, сапраўды зваліліся пад стол?

Паўза.

Б о ж а ш у т к а в а *(разгублена)*. Звалілася?.. Мы танцавалі, і я ўпала. Але не пад стол і не ад віна. Проста паслізнулася, калі танцавала...

Я г а д к а. Твіст або шэйк?

Б о ж а ш у т к а в а. Не... «Цыганачку».

Я г а д к а. Так... А вось на цвярозую галаву ці сталі б вы скакаць гэтую... «Цыганачку»?

Б о ж а ш у т к а в а. Не, пэўна, не стала б... Я ўжо нават не прыпомню, калі танцавала ў апошні раз... Сама не разумею, як гэта магло здарыцца...

Я г а д к а. А што ж тут разумець, мая мілая? П'яная жанчына ўсё можа. Не толькі «Цыганачку», але і сёе-тое іншае... Скажыце, у той вечар нічога такога... іншага не было?

Б о ж а ш у т к а в а. Што вы маеце на ўвазе?

Я г а д к а. Ну, самі разумееце... Мужчын было трое, жанчын таксама трое...

Б о ж а ш у т к а в а *(успыхнуўшы)*. Не, ні-

чога «іншага» не было! І не магло быць!.. Скажыце, Варвара Феафілаўна, пісьмо вам Салавейчык напісаў?

Я г а д к а. Якая вам розніца — хто напісаў? Нават калі і Салавейчык...

Б о ж а ш у т к а в а. Дык ён жа разам з намі піў! Піў больш за ўсіх нас, разам узятых!

Я г а д к а. Ёсць дзве акалічнасці, якія змякчаюць яго віну.

Б о ж а ш у т к а в а. Цікава, якія ж?

Я г а д к а. Ну, па-першае, ён чэсна ва ўсім прызнаўся і раскаяўся.

Б о ж а ш у т к а в а. Гэта ён можа!..

Я г а д к а. А па-другое... Вось паслухайце. *(Чытае.)* «Я горка раскайваюся, што па сваёй легкадумнасці і нявопытнасці стаў міжвольным саўдзельнікам гэтай агіднай папойкі. Так, я таксама піў разам з імі. Вымушан быў піць. Але прашу ўлічыць, што мяне адразу ж званітавала. Так што я нібыта і не піў зусім...»

Б о ж а ш у т к а в а. Гэта ж... езуіцтва!

Я г а д к а. Таварыш Божашуткава! Не трэба кідацца такімі абвінавачаннямі! Атрымліваецца так: ён усё ўсвядоміў, шчыра прызнаўся, а вы адмаўляеце, цямніце. Вы і не пілі, і другіх не падбухторвалі піць. І благіх намераў у вас не было. Адным словам, не жанчына, а анёл. Херувім! Толькі крыльцаў не хапае. Я б на вашым месцы згарэла ад сораму! Ідзіце. І папрасіце гэтую... Як яе? Ізабелу Дрозд. Не прадпрыемства, а нейкі прытон!

Пахіснуўшыся, Б о ж а ш у т к а в а выходзіць. Ягадка зацягваецца, доўга глядзіць ёй услед, адкладвае папяросу і піша.

Уваходзіць І з а б е л а. Паўза.

Вы заўсёды ходзіце ў такой спадніцы?

І з а б е л а. Заўсёды. А што?

Я г а д к а. Нічога. Проста так спытала... Вы ведаеце, навошта я вас запрасіла?

І з а б е л а. Здагадваюся.

Я г а д к а. Дык гэта праўда?

І з а б е л а. Што іменна?

Я г а д к а. Што вы з хуліганскімі намерамі ўдарылі слесара Салавейчыка па твары?

І з а б е л а. Не, няпраўда.

Я г а д к а. Няпраўда?

І з а б е л а. Няпраўда, што я яго ўдарыла. Я яму добра-такі надавала па фізіяноміі.

Я г а д к а. За што?

І з а б е л а. За хамства.

Я г а д ка. Ён прыставаў да вас?

І з а б е л а. Прыставаў...

Я г а д к а. Як? У якой форме? Пастарайцеся больш канкрэтна. Мне трэба запісаць... *(Паўза.)* Ну, што ж вы маўчыце?

І з а б е л а. Прабачце, калі ласка... Вас мужчыны калі-небудзь лапалі?

Я г а д к а *(сумеўшыся)*. Як гэта?

І з а б е л а. Ну, хапалі вас за калені ці яшчэ за якія-небудзь месцы? Было гэта?

Я г а д к а *(абурана)*. Ну, ведаеце! Я б ніколі гэтага не дазволіла!

І з а б е л а. Вось і я не дазволіла. Дык чаму ж вы бачыце ў маёй асобе злачынцу і робіце гэты, прабачце, бязглузды допыт? Хамаў трэба выхоўваць усімі даступнымі сродкамі. Ці, можа, вы супраць?

Я г а д к а *(збянтэжана)*. Вы маглі б зрабіць гэта неяк больш далікатна. Неабавязкова ж адразу... па фізіяноміі!

І з а б е л а. Разумееце... Даруйце, не маю гонару...

Я г а д к а. Варвара Феафілаўна.

І з а б е л а. Разумееце, Варвара Феафілаўна... Хам таму і хам, што ён не прызнае звычайных норм чалавечага абыходжання. Прыгожыя і правільныя словы на яго проста не дзейнічаюць. Інакш ён не быў бы хамам.

Я г а д к а. Колькі разоў вы яго ўдарылі?

І з а б е л а. Чатыры ці пяць. Можа, нават і больш. Не памятаю дакладна, не лічыла.

Я г а д к а. Маглі б абмежавацца і адной аплявухай. *(Запісвае.)* «Ударыла два ці тры разы...»

І з а б е л а. Чатыры ці пяць...

Я г а д к а. «Ударыла два ці тры разы, дакладна не памятаю...» Ну, гэта я яшчэ магу зразумець. Ну, а навошта вы, інтэлігентны чалавек, публічна абразілі яго? Пры людзях. Навошта вам гэта было?

І з а б е л а. Абразіла? Публічна? Штосьці я гэтага не прыпомню.

Я г а д к а *(заглядваючы ў паперы перад сабой)*. Калі быў таварыскі суд, вы назвалі яго пры ўсіх траянскім... жарабцом.

І з а б е л а. Даруйце, у вас недакладна запісана. Я назвала яго траянскім канём.

Я г а д к а. А хіба гэта не адно і тое ж?

І з а б е л а. Не зусім...

Я г а д к а *(запісвае)*. «Назвала яго не траянскім жарабцом, а траянскім канём...»

І з а б е л а *(у тон ёй)*. Хаця першае, бадай, будзе больш трапным у адносінах да Салавейчыка... Паслухайце, Варвара Феафілаўна... Вы сапраўды хочаце ўзяць пад абарону гэтага траянскага... каня?

Я г а д к а. Калі чалавеку нос расквасілі, трэба ж у гэтым хоць разабрацца як след. У нас,

дзякуй богу, законы ёсць, і рукапрыкладства ніколі не ўхвалялася.

Ізабела. Добра. У такім разе, я пастараюся спрасціць вашу місію. Пішыце. Я буду дыктаваць. «Я, Ізабела Дрозд, ударыла чатыры ці пяць разоў...»

Ягадка *(піша)*. «...два ці тры разы...»

Ізабела *(дыктуе)*. «...чатыры ці пяць разоў грамадзяніна Салавейчыка па фізіяноміі». Прабачце, па твары. «За непавагу да жанчыны, за абразу яе жаночага і чалавечага гонару. Калі падобнае здарыцца яшчэ раз, стукну яго малатком ці кувалдай па галаве, тым, што трапіць мне пад руку».

Ягадка *(паспешліва запісвае)*. «...малатком ці кувалдай па галаве, тым, што трапіць мне пад руку».

Ізабела. «Не магу даць гарантыі, што ў гэты момант не адбудзецца забойства». Усяго добрага!

Ізабела шпарка выходзіць.

Ягадка *(піша)*. «Не магу даць гарантыі, што ў гэты момант не адбудзецца забойства. Усяго добрага». Э!.. Пачакайце! Куды ж вы?!

І раптам нястрымна зарагатала.

Ну і дзеўка! Чорт у міні-спадніцы, а не жанчына! Дальбог, яна мне падабаецца! *(Перачытвае.)* «Стукну яго малатком ці кувалдай па галаве, тым што трапіць мне пад руку».

Рагоча і выцірае слёзы насоўкай. Нясмела, бачком уваходзіць Кічкайла. Ягадка адразу гасіць смех і робіцца непазнавальнай.

Кічкайла. Добры дзень... Кічкайла маё прозвішча.

Я г а д к а. Добры дзень. Ведаю. Сядайце. Старшыня фабрычнага камітэта?

К і ч к а й л а. Так точна!

Я г а д к а. Таварыш Кічкайла, колькі прафсаюзных сродкаў пайшло на калектыўную п'янку?

К і ч к а й л а *(адразу спацеў, выцірае лоб).* Дваццаць пяць рублёў.

Я г а д к а. Вось людзі! Дай вам волю, вы ўсю дзяржаву праз бутэльку прапусціце!

К і ч к а й л а. Гэта не на гарэлку... Гэта на падарунак. Мы яму брытву электрычную купілі — «Харків»...

Я г а д к а. «Харків», значыць?

К і ч к а й л а. Ага, «Харків». А на астатняе кветак...

Я г а д к а. А гарэлка, закусь?

К і ч к а й л а *(выцірае спацелы твар).* За свае, у складчыну. Але я асабіста п'ю толькі сухое... У мяне парок сэрца. Камбінаваны левага жалудачка. Я нават курыць кінуў праз гэта.

Я г а д к а. Як вы паводзілі сябе на вечары?

К і ч к а й л а *(выцірае лоб).* Як паводзілі?.. Трохі выпілі, трохі закусілі. Потым песні спявалі...

Я г а д к а. Якія песні?

К і ч к а й л а. Ужо не прыпомню...

Я г а д к а. А вы ўспомніце, успомніце!..

К і ч к а й л а. Гэта так важна?

Я г а д к а. А як жа? Адразу стане зразумела, які характар насіла ваша ігрышча.

К і ч к а й л а *(выцірае лоб).* Здаецца... «Черные глаза».

Я г а д к а. Напэўна, вы хацелі сказаць «Очи черные»?

К і ч к а й л а. Во-во, іменна гэту!

Ягадка. А вы што, іншых песень не ведаеце? Скажам, «Падмаскоўныя вечары» або «Карабейнікі»? «Очи черные» — гэта ж любімая песня нэпманаў і наогул усялякай белагвардзейшчыны! А вы — член партыі, старшыня фабкома. Ці не памыліўся калектыў, вылучаючы вас на гэтую пасаду?

Кічкайла. Напэўна, памыліўся. Напэўна.

Ягадка. Скажыце, таварыш Кічкайла, гэта праўда, што вы там цыгана з сябе строілі?

Кічкайла. Строіў...

Ягадка. Пад Слічэнку, значыць, працавалі?

Кічкайла. Не... Я так... Сам па сабе...

Ягадка. Арыгінальны жанр, так сказаць?.. Дзе вы ўзялі цыганскі касцюм?

Кічкайла. У клубе, у самадзейнасці... Я там калісьці Алека іграў...

Ягадка. І нож у зубы бралі?

Кічкайла *(выціраючы лоб)*. Ага, браў...

Ягадка. Навошта?

Кічкайла. Не ведаю...

Ягадка. Кіньце, так не бывае! Дарослы чалавек і раптам не разумее, што ён робіць і навошта. Вы былі п'яны?

Кічкайла. Ды не!.. У мяне ж парок... Я толькі «гамзу» і «рыслінг»...

Ягадка. Хм... Усё ж навошта вы пераапраналіся ў цыгана і бралі ў зубы нож?

Кічкайла *(прыціскаючы рукі да сэрца)*. Дальбог, не ведаю! Зацямненне нейкае найшло... Пажартаваць хацеў...

Ягадка. Нішто сабе жартачкі! Вы ж сказілі вобраз савецкага цыгана і кінулі цень на ўвесь працалюбівы, таленавіты цыганскі народ!

Яны што — з нажамі па вуліцах ходзяць? Людзей рэжуць?

Кічкайла *(выціраючы лоб і шыю).* Што вы! Не...

Ягадка. Дык навошта вы іх так паказваеце? З якой мэтай?

Кічкайла. Без мэты... Я ніколі нічога такога... Ніхто вам пра мяне благога слова не скажа. Вось вы спытайце пра мяне ў дырэктара...

Ягадка. З вашым дырэктарам у мяне будзе гутарка асобная. А цяпер я хачу высветліць, навошта вы, прафсаюзны кіраўнік, зрабілі карыкатуру на савецкага цыгана?

Кічкайла. Я не рабіў карыкатуры!

Ягадка. Значыць, не рабілі? А як вы дакажаце гэта? Вось што... Зараз вы мне пакажаце, як гэта было.

Кічкайла. Як... паказаць?

Ягадка. Проста. Я зачыню дзверы, каб сюды ніхто не ўвайшоў. А вы будзеце строіць з сябе цыгана, як тады, у той вечар. Павінна ж я разабрацца, з намерам вы рабілі гэта ці без?.. *(Ідзе да дзвярэй, зачыняе іх.)* Пачынайце...

Заслона

КАРЦІНА СЁМАЯ

Кабінет дырэктара. Якаў Фаміч, расшпіліўшы каўнер і адпусціўшы вузел гальштука, ходзіць па пакоі. За сталом Варвара Феафілаўна Ягадка.

Якаў Фаміч. ...Хочаце вы гэтага ці не, але выходзіць іменна так. З паклёпнікам вы цырымоніцеся. А дырэктар фабрыкі — свой чалавек! З ім можна і не лічыцца. Не пакрыўдзіц-

ца. Не мае права! А паклёпнік можа не толькі пакрыўдзіцца, але і паскардзіцца! Турботаў не абярэшся! Крыўдна...

Я г а д к а. Юрыдычна яго паклёпнікам не назавеш. У многім яго сігналы пацвярджаюцца!..

Я к а ў Ф а м і ч. У чым пацвярджаюцца? Што нашы цацкі яшчэ кепскія? Дык мы ж самі на кожным сходзе за гэта адзін аднаму горла грызём!.. Ён ніводнага сходу не прапускае. Сядзіць, слухае і ўсё — у блакноцік, у блакноцік! А потым сігналіць ва ўсе інстанцыі, і адусюль камісіі. Мяне за апошні час дванаццаць камісій правярала. Вы — трынаццатая... Ператварылі мяне ў нейкага зламысніка! Вось сяджу тут, у гэтым кабінеце, і ўвесь час думаю, як бы больш нашкодзіць сваёй роднай дзяржаве! Дык ёсць жа вельмі простае выйсце — здыміце зламысніка. Ізалюйце яго ад грамадства!

Я г а д к а. Я разумею вас, Якаў Фаміч... Вы нас таксама павінны зразумець. Адразу ж, с ходу не раскусіш — нягоднік напісаў пісьмо або сумленны чалавек. Сігнал ёсць сігнал. І калі ў ім хоць адзін працэнт праўды, мы абавязаны праверыць. І карысць ад гэтага будзе...

Я к а ў Ф а м і ч. Карысць?! Каму? Камісіі адрываюць людзей ад работы, траўміруюць людзей, выкідаюць у трубу процьму дзяржаўных грошай. Калі падлічыць усе гэтыя матэрыяльныя страты — тры такія фабрыкі, як наша, можна пабудаваць! Вось што такое Салавейчык! А маральныя страты? Як іх падлічыць, на якіх вагах узважыць?.. Вы думаеце, як пойдзеце, я змагу працаваць? Не... Я ўжо да канца дня выбіты з каляіны. Хаця, як бачыце, стараюся трымацца спакойна. Нават усміхаюся вам...

Я г а д к а. Выходзіць, ніякі кантроль вам не патрэбен? Самі з вусамі?

Я к а ў Ф а м і ч. Э не, Варвара Феафілаўна! Я за самы строгі кантроль! Найстражэйшы! Кантроль — гэта ў нейкім сэнсе дысцыпліна. Але разумны!..

Я г а д к а. Значыць...

Я к а ў Ф а м і ч. Калі мяне правяраюць восем, дзесяць разоў па адной і той жа справе, то, прабачце, як гэта можна назваць?

Я г а д к а. Крытыка...

Я к а ў Ф а м і ч. Крытыка? Крытыка можа быць лякарствам, а можа быць і... атрутай. Усё залежыць ад таго, у чыіх яна руках, хто лечыць — сапраўдны доктар ці знахар-шарлатан!.. Вось вы, калі ласка, пацікаўцеся, якія, уласна, матывы рухаюць Салавейчыкам. Думаеце, ён пра дзяржаўныя інтарэсы клапоціцца? Гэта ж у яго такі метад самаабароны — нападзенне. Вось не пусцілі мы яго ў заграгічную паездку,— ён не пусцілі мы яго ў загранічную паездку,— ён жа за граніцу хацеў ехаць! — ён і пачаў дзейнічаць. І, уявіце, мы бездапаможныя ў гэтай барацьбе з ім.

Я г а д к а. Не можа быць. Вас многа, а ён адзін!

Я к а ў Ф а м і ч. А што мы яму можам зрабіць? Звоніць яго нельга.

Я г а д к а. Чаму?

Я к а ў Ф а м і ч. Таму што гэта адразу будзе кваліфікавана як помста, расправа за крытыку. Мне ўжо аб гэтым неаднойчы намякалі. Вось мы і далікатнічаем, а прасцей кажучы — баімся яго. А ён гэта разумее. Дзіўна выходзіць, Варвара Феафілаўна: сумленны чалавек аказваецца абсалютна бездапаможным перад нягоднікам.

Я г а д к а *(зацікаўлена)*. Няўжо яго сапраўды нельга звольніць на законнай падставе?

Я к а ў Ф а м і ч. Усе камісіі прасілі мяне: зрабі ласку, не чапай ты яго. А то ён яшчэ ў Маскву напіша. Цяпер у аднаго цябе непрыемнасці, а тады ва ўсіх нас будуць.

Я г а д к а. Так...

Я к а ў Ф а м і ч. Скажу вам па сакрэту. Мы нават так хацелі пазбавіцца ад яго... Хацелі выбраць фабкомаўскім касірам. Ён, вядома, грошы прап'е, а тут мы яго адразу ў суд!

Я г а д к а. Ну і што?

Я к а ў Ф а м і ч *(смяецца)*. Кічкайла не згадзіўся. Кажа, грошы прап'е Салавейчык, а ў турму сяду я!

Я г а д к а *(нечакана)*. Якаў Фаміч, вы гісторыю добра помніце?

Я к а ў Ф а м і ч. Якую гісторыю?

Я г а д к а. Старажытную... Сорам прызнацца, але вось ніяк не магу ўспомніць, што такое траянскі конь? Калісьці помніла, а вось зараз...

Я к а ў Ф а м і ч. Траянскі конь?.. Калі не памыляюся, была некалі такая дзяржава — Троя. Грэкі ваявалі з ёю ці то дзесяць, ці то пятнаццаць гадоў і ніяк не маглі яе перамагчы. І вось калі ў іх па-чэснаму нічога не выйшла, яны пайшлі на хітрасць.

Я г а д к а. Ну-ну?

Я к а ў Ф а м і ч. Яны зрабілі вялізнага драўлянага каня, паставілі яго перад крэпасцю і знялі асаду. Траянцы былі настолькі цікаўнымі і даверлівымі, што не ўтрымаліся і ўцягнулі гэтага каня ў крэпасць. Разумееце, настолькі вялікай была іх цікаўнасць, што яны нават сцяну крапасную разабралі. Праз вароты конь не пралазіў. А ўночы з гэтага каня выйшлі грэкі, адчыні-

лі вароты крэпасці і ўпусцілі сваіх. І Троя загінула. Стала ахвярай сваёй празмернай даверлівасці і... цікаўнасці.

Ягадка літаральна ўзрываецца рогатам.

Што з вамі? Я што-небудзь не тое сказаў?

Ягадка. Ды не! Усё правільна! Гэта п ўспомніла!.. Не дзеўка, а д'ябал! Малайчына. *(Выцірае слёзы.)* Даруйце, гэта я так... Прыгадала адну цікавую гутарку... Скажыце, Якаў Фаміч, а што такое траянскі... жарабец?

Якаў Фаміч. А што, хіба і такі ёсць?..

Ягадка *(рагоча)*. Ёсць і такі... Ой, не магу! Даўно так не смяялася... Паслухайце, Якаў Фаміч, што ў вас у тым сейфе?

Якаў Фаміч. Дакументы...

Ягадка. А каньяка там няма?

Якаў Фаміч. Вось чаго няма, таго няма. Не трымаю.

Ягадка. Ну, які ж з вас пасля гэтага дырэктар? Нават каньяка ў вас няма.

Якаў Фаміч. У наступны раз я абавязкова пляшку падрыхтую. Армянскага.

Ягадка. Вы спадзяецеся, што «наступны раз» хутка будзе?

Якаў Фаміч. Вопыт, Варвара Феафілаўна, падказвае, што мы з вамі яшчэ не адну бутэльку вып'ем.

Ягадка *(смяецца)*. Аптыміст вы, як я пагляджу! *(Уздыхае.)* Што ж зробіш... Давядзецца без каньяка высвятляць адну далікатную дэталь. Але мы з вамі, дзякуй богу, не дзеці. А я павінна высветліць усё да канца.

Якаў Фаміч *(усміхаецца)*. Ну што ж, высвятляйце да канца.

Ягадка. Якія ў вас адносіны... з жанчынамі?

Якаў Фаміч *(усміхаючыся)*. Здаецца, самыя што ні ёсць рыцарскія... *(Паўза. Якаў Фаміч ужо не ўсміхаецца.)* Я разумею вас, Варвара Феафілаўна... Вы хацелі спытаць, ці ёсць у мяне палюбоўніца?

Ягадка *(збянтэжана)*. Я хацела больш дыпламатычна...

Паўза.

Якаў Фаміч. Гэта... таксама ёсць у пісьме Салавейчыка?

Ягадка. Ёсць і гэта...

Якаў Фаміч. Дык вось, мушу вам прызнацца, як ні сумна такое прызнанне для мужчыны, што жанчыны ў такой якасці, якую вы маеце на ўвазе, мяне ўжо больш не цікавяць.

Ягадка *(спрабуе перавесці размову на жарт)*. Так я вам і паверыла! Вунь які вы Дабрыня Мікітавіч!

Якаў Фаміч. Адзін выгляд, Варвара Феафілаўна. Такі паклёп самі на сябе не ўзводзяць. Хутчэй наадварот! Так што я перад вамі, як на споведзі!

Ягадка. Добра...

Якаў Фаміч. Гледзячы для каго — добра. *(Усміхаецца.)* Калі б мне было гадоў на трыццаць — трыццаць пяць менш, відаць, я закахаўся б у адну асобу...

Ягадка. Во гэта ўжо цікава. Можаце сказаць, хто яна?

Якаў Фаміч. Магу. Бо раней я сказаў — «калі б». Галоўны мастак нашай фабрыкі Ізабела Сямёнаўна Дрозд.

Ягадка раптам заходзіцца рогатам.

Ягадка. Ой, не магу! Траянскі жарабец! *(Рагоча.)*

Якаў Фаміч. Гэта вы пра мяне так?

Ягадка *(рагоча і махае рукамі)*. Ды не! Што вы! Што вы! Гэта я ўспомніла вашу Дрозд... Сапраўды ў яе можна закахацца. Не толькі прыгожая, але і разумная. Кажуць, што гэтыя дзве якасці не так часта супадаюць у жанчыне... Як бачыце, я самакрытычная.

Якаў Фаміч. Ёсць у ёй нешта значна большае, чым проста розум... Нейкае асаблівае, абвостранае непрыняцце зла і несправядлівасці. Нейкая, ведаеце, дзівосная бескампраміснасць.

Ягадка. Але ж вось кватэрку вы ёй не далі! Тры гады дзеўка ў інтэрнаце пакутуе. І расла без бацькоў, сірата.

Якаў Фаміч. Што зробіш — незамужняя! Да такіх чарга не хутка прыйдзе.

Ягадка. Вы можаце і без чаргі. Далі ж вы без усякай чаргі са свайго дырэктарскага фонду дзве кватэры. І абедзве — адзінокім жанчынам, бязмужнім. Лазаравай і Антаненкі. Асобныя, з усімі выгодамі, у ціхім завулку. Можа, іменна тая акалічнасць, што яны бязмужнія, і ўзяла верх над іншымі меркаваннямі?

Якаў Фаміч. Ах, Салавейчык, Салавейчык!.. Уявіце, вы адгадалі. Іменна тая акалічнасць, што яны, як вы мелі ласку сказаць, бязмужнія, і ўзяла верх над усімі іншымі меркаваннямі.

Ягадка *(смяецца)*. І абедзве зграбныя, я сказала б, нават прыгожыя.

Якаў Фаміч *(садзіцца ў крэсла)*. У адной муж памёр, на руках засталося двое дзяцей. Другая — маці-адзіночка...

Ягадка. Ведаю, ведаю, Якаў Фаміч. Я ўжо

гаварыла і з адной, і з другой. Добрыя жанчыны. Яны ж моляцца на вас!

Я к а ў Ф а м і ч *(усміхаючыся)*. Значыць, чакайце пісьма ад Салавейчыка, дзе ён будзе сцвярджаць, што я Ісус Хрыстос.

Я г а д к а *(смеючыся)*. А можа, і Ісус Хрыстос не такі ўжо бязгрэшны? Ды вы не бойцеся. Начальства, калі і даведаецца, стружку з вас добрую здыме, і на гэтым усё закончыцца. Мужчынам гэта заўсёды неяк лёгка сыходзіць з рук. Самае горшае — часовае паніжэнне па службе. *(Уздыхае.)* Павінен жа нехта і ўдоў прылашчыць? Як вы лічыце, Ісус Хрыстос?.. *(Збірае паперы ў папку.)* Думаеце, Якаў Фаміч, для мяне гэтая размова прыемная?.. Я веру вам... Кожнаму вашаму слову... Сёння я шмат што зразумела. Ведаеце, што я зраблю? Пайду я ў самыя высокія інстанцыі і скажу там... *(З трывогай глядзіць на Якава Фаміча.)* Якаў Фаміч, што з вамі?..

Якаў Фаміч сядзіць у крэсле. На твары яго ўсмешка. Нічога страшнага — ён проста памёр. Ягадка з жудасцю ўскаквае і крычыць:

Якаў Фаміч! Якаў Фаміч! Гэй! Ёсць тут хто-небудзь? Людзі!..

Убягаюць І з а б е л а і Б о ж а ш у т к а в а.

Б о ж а ш у т к а в а. Што такое? Што здарылася?

Я г а д к а. Доктара! Хутчэй доктара!

Божашуткава кідаецца да тэлефона, набірае нумар.

І з а б е л а *(якая ўжо паслухала пульс у Якава Фаміча і ўсё зразумела)*. Позна... Позна ўжо...

Я г а д к а. Што ж гэта такое? Ён жа смяяўся... Ён жа смяяўся. Толькі што...

З а с л о н а

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

Той жа кабінет дырэктара. Толькі за сталом ужо І з а б е л а С я м ё н а ў н а Д р о з д. Гаворыць па тэлефоне.

І з а б е л а. Мікалай Аляксандравіч, я ўсё добра ўзважыла... Як член партыйнага бюро, я гатова панесці любое спагнанне... Правільна, мне трэба было ўмяшацца, а я... Ну, лічыце, што я збаялася... Так, мы ўжо папрасілі вярнуць нам і характарыстыку, і пратакол сходу, і рашэнне таварыскага суда... Як фальсіфікаваныя. На цэхавым сходзе, дзе Салавейчыка бралі на парукі, яго прыяцелі нікому не далі рот раскрыць. На таварыскім судзе, апрача іх, таксама нікога не было. Суд зрабілі ў рабочы час... Прысутнічалі толькі клакеры, падрыхтаваныя Божашуткавай... Не, я аказалася там зусім выпадкова... Дзякую! Я вельмі рада, што вы мяне падтрымліваеце. А калі вы яшчэ і на сход прыедзеце, увогуле будзе здорава... Рагнеда Іванаўна? *(Уздыхае.)* Не ведаю, Мікалай Аляксандравіч, не ведаю... Відаць, згоды між намі не будзе. Напэўна, ёй лепш пайсці ад нас... У першую чаргу лепш для яе... Паглядзім. Дык вы прыедзеце? Да сустрэчы! *(Паклала трубку і адразу зняла другую.)* Іван Пятровіч, зайдзіце, калі ласка, да мяне.

Разглядае і падпісвае паперы. Уваходзіць К і ч к а й л а.

Іван Пятровіч, аб'явіце зараз у цэхах, што сёння пасля работы агульны сход.

Кічкайла. А там... згадзіліся?

Ізабела. Згадзіліся.

Кічкайла. Ізабела Сямёнаўна!.. Можна вас пацалаваць?

Ізабела. Толькі пры народзе, Іван Пятровіч. А то зойдзе хто-небудзь у кабінет і падумае...

Кічкайла. Будзе зроблена, Ізабела Сямёнаўна!

Ізабела. І вось яшчэ што... Папрасіце, вельмі папрасіце прыйсці на наш сход Іпаліта Іпалітавіча Секержыцкага, міліцыянера Лапатку і Тамару Мажэйку. Пашліце па іх машыну.

Кічкайла. А іх навошта?

Ізабела. Мы павінны папрасіць у іх прабачэння. Публічна. І вось яшчэ што, Іван Пятровіч... У зале, дзе будзе сход, павесьце партрэт Якава Фаміча. Той, што мы зрабілі для яго жонкі.

Кічкайла. Ізабела Сямёнаўна! *(Не змог нічога сказаць, толькі махнуў рукой і выйшаў.)*

Ізабела падышла да акна, моўчкі стаіць там.
Уваходзіць Салавейчык.

Салавейчык. Прывітанне начальству!

Падыходзіць да стала, садзіцца, закурвае.
Вяртаецца да стала Ізабела.

Ізабела. Між іншым, першай павінна сесці дама, а потым ужо мужчына. Пасля запрашэння...

Салавейчык. Пардон! Дрэнна выхаваны. Не я — настаўнікі вінаваты. Разумееце, кепска дбалі аб маіх манерах.

І з а б е л а. У гэтым кабінеце не кураць.

С а л а в е й ч ы к. Ды ну? Не памрэце. Гы-гы-гы! Можа, звольніць хочаце? Гы-гы-гы! Нічога ў вас не выйдзе, мілы дырэктар. Я ж усё працоўнае заканадаўства назубок вывучыў. А заадно і нашу родную Савецкую Канстытуцыю. І зноў жа там... *(паказвае пальцам уверх)* не дазволяць вам самаўпраўнічаць. Ведаеце, што бывае, калі заціскаюць крытыку знізу? *(Ціснe пазногцем на стол.)* Раз — і партбілета няма! Так што працаваць нам з вамі і працаваць, дырэктар, да магільнай дошкі. Таму давайце не будзем псаваць нашых адносін, так сказаць, у эмбрыянальным стане!

І з а б е л а. Не, звальняць мы вас не будзем.

С а л а в е й ч ы к. Не будзеце? Ну вось і цудоўненька... Разумнічка! А той стары хацеў...

І з а б е л а. Мы проста адправім вас туды, дзе вы даўно ўжо павінны былі быць.

С а л а в е й ч ы к. Магу пацікавіцца — куды ж іменна?

І з а б е л а. Можаце. У турму. У калонію асоба строгага рэжыму.

С а л а в е й ч ы к. Пхі-хі-хі! *(І раптам змоўк, зразумеўшы, што Ізабела не жартуе.)* Гэта за што ж? Можа, за тое, што вашы прыгожыя каленкі памацаў? Дык гэта ж было без сведкаў. Адзін на адзін!

І з а б е л а *(устаючы з-за стала)*. А вы сапраўды няздольны вучань. Не засвайваеце матэрыял з першага ўрока.

Салавейчык спалохана ўскочыў.

С а л а в е й ч ы к. Ну-ну! Лягчэй!

І з а б е л а *(зноў садзіцца)*. Вы пойдзеце ў турму за тое, што з тапаром уварваліся ў чу-

жую кватэру, абразілі старога чалавека, напалохалі дзяцей. За тое, што ўдарылі жанчыну на пляжы... За тое, што загубілі чалавека...

С а л а в е й ч ы к. Каго? Каго я загубіў?

І з а б е л а. Якава Фаміча...

С а л а в е й ч ы к. Вы гэта кіньце! Яго загубіў інфаркт, а не Салавейчык!

І з а б е л а. Сёння будзе агульны сход, які адменіць усе ранейшыя рашэнні і прызнае выдадзеную вам раней характарыстыку несапраўднай. З міліцыяй і пракуратурай я ўжо дамовілася. Вас забяруць адразу ж пасля сходу.

Салавейчык патушыў папяроску, пашукаў вачамі, куды пакласці, і паклаў у кішэню.

С а л а в е й ч ы к. Што ж гэта выходзіць? Навошта ж мы рэвалюцыю Кастрычніцкую рабілі? Кроў сваю пралівалі? Каб такія, як вы, здзекаваліся цяпер з рабочага класа? Не выйдзе, таварыш дырэктар, не атрымаецца! Рабочыя вам забастоўку аб'явяць, на дэманстрацыю выйдуць і скажуць — рукі прэч ад Салавейчыка!

І з а б е л а. Паслухайце, Салавейчык... Ніякіх адносін ні да рэвалюцыі, ні да рабочага класа вы не маеце. Вы проста... падонак. Вы зразумееце гэта сёння на сходзе.

С а л а в е й ч ы к. А вы ўпэўнены, што сход падтрымае вас, а не мяне?

І з а б е л а. Упэўнена.

С а л а в е й ч ы к. Ха-ха! Не пужайце! А то яшчэ памру ад страху! Усё гэта пустыя словы. А ў мяне дакуменцікі!

І з а б е л а. Трыццаць мінут назад у мяне была дэлегацыя рабочых з вашага цэха...

С а л а в е й ч ы к. Я ж казаў, што будзе дэманстрацыя!

Ізабела. Яны прасілі мяне вытурыць вас не толькі з цэха, але і з фабрыкі ўвогуле.

Салавейчык. Словы! Адны толькі словы!

Ізабела. Не толькі... *(Паказвае ліст паперы.)* Вось калектыўная заява рабочых. Падпісаўся ўвесь цэх. Усе да аднаго. Нават вашы прыяцелі... Вось іх подпісы... Гэта дакумент?

Паўза.

Салавейчык. Добра. Дапусцім, што мяне пасадзяць. Дапусцім. Ну, дадуць ад сілы тры гады. А праз год мяне выпусцяць. Па амністыі. І вас жа абавяжуць даць мне лепшую работу. Як пацярпеўшаму... Так што, таварыш... Ізабела Сямёнаўна, давайце па-добраму, сумленна. Я падам заяву па ўласным жаданні. Вось зараз тут магу і напісаць. Вы мяне не бачылі, і я вас не ведаю. Мы ж з вамі ў нейкім сэнсе родзічы, сваякі! Вы Дрозд, а я — Салавейчык. Ахвота вам з алкаголікам валэндацца!

Ізабела. Не можа ў нас з вамі быць міру, Салавейчык. Розныя мы з вамі птушкі...

Салавейчык. Чаму? Я ж савецкі чалавек!..

Ізабела. Не, гэта вам толькі так здаецца... *(Паказвае папку.)* Вось тут уся ваша біяграфія, усё жыццё.

Салавейчык. А вы на жывога чалавека глядзіце, а не на паперкі!

Ізабела. Дзякую, наглядзеліся... Я цікавілася, чаму вы так часта мянялі работу...

Салавейчык. Па ўласным жаданні!

Ізабела *(праглядвае паперы ў папцы).* Так, сапраўды па ўласным... Навучыліся вы спекуляваць на чалавечай дабраце! Нават вялікім майстрам сталі. Раўні вам няма. Вось... У

адным месцы вы ўзялі чужы матацыкл. Пакатацца хацелі! І разбілі...

Салавейчык. Заплаціў!

Ізабела. Так, заплацілі. І давялося пайсці па ўласным жаданні... Брыдка лаяліся на вуліцы... Даравалі вам... Бегалі з нажом за жонкай...

Салавейчык. Дык жа за сваёй, а не за чужою! Папужаць хацеў! *(Выцірае ўзмакрэлы лоб.)*

Ізабела. Вынеслі вядро фарбы з фабрыкі.

Салавейчык. Вярнуў!

Ізабела. Зноў вам даравалі і нават дазволілі пайсці па ўласным жаданні. Не хацелі людзі сябе ганьбіць. І гэтак далей, і гэтак далей. Усё, больш амністый не будзе, Рыгор Рыгоравіч!

Салавейчык. Не звальняеце, дык хоць скараціце! Ёсць жа такі артыкул—скарачэнне штатаў!

Ізабела. Не, для вас няма.

Салавейчык. Улічыце, я бацька-адзіночка. У мяне ж дзіцё ёсць!

Ізабела. Не, Салавейчык. На гэты раз вам нішто і ніхто не паможа.

Салавейчык. Ну, мы яшчэ паглядзім, чый верх будзе!

Салавейчык выходзіць, сутыкнуўшыся ў дзвярах з Божашуткавай. Яна выглядае так, нібыта пастарэла гадоў на дзесяць.

Божашуткава. Добры дзень.

Ізабела. Добры дзень, Рагнеда Іванаўна. Сядайце... Добра, што вы прыйшлі. Мне трэба з вамі пагаварыць.

Божашуткава. Не трэба... Нічога не трэба гаварыць... Я вам скажу... *(Паўза.)* Не атрымалася... Жыццё маё не атрымалася... Мужа

няма... Пакінуў мяне... Відаць, са мной яму было дрэнна... Напэўна... Дзяцей таксама няма... Адна. Кар'еры не атрымалася... Я шчыра хацела памагчы Салавейчыку. Не толькі яму... Спадзявалася, папрацуе з Салавейчыкам, заўважаць мяне... Зробяць дырэктарам фабрыкі пасля таго, як Якаў Фаміч пойдзе на пенсію... Усё не атрымалася... Абсалютна ўсё... Божашуткава! Злосна пажартаваў з мяне гасподзь бог! Вельмі злосна. А за што? Не ведаю... *(Паўза.)* А вас я ненавідзела... Зайздросціла і ненавідзела... За тое, што вы разумная. За тое, што можаце, не баючыся, сказаць праўду ў вочы. Любую і кожнаму. Нават нагрубіяніць... За тое, што можаце надзець вось такую спадніцу. А я ўжо не магу... Прайшло маё жыццё. А я нібыта і не жыла зусім... Нібыта ў сне ўсё ўбачыла. Я разумею: тое, што я кажу,— глупства. Пра зайздрасць, пра спадніцу... Але ж баба застаецца бабай — галоўны канструктар яна або міністр... Чаму я ўсё гэта вам гавару?.. Не ведаю... Напэўна, таму, што вы разумны чалавек. Я зразумела гэта даўно. *(Выцягвае з сумачкі ліст паперы.)* Вось, вазьміце.

І з а б е л а. Што гэта?

Б о ж а ш у т к а в а. Заява. Па ўласным жаданні...

Ізабела прачытала заяву. Паўза. Ізабела моўчкі парвала заяву на дробныя кавалачкі і выкінула яе ў кошык.

І з а б е л а *(ціха)*. Ідзіце, Рагнеда Іванаўна, і працуйце...

Паўза.

Б о ж а ш у т к а в а. Вы нават лепш, чым я пра вас думала. Значна лепш... Дзякую... Вы

ўгадалі... Фабрыка — гэта ўсё, што ў мяне засталося.

Божашуткава ідзе да дзвярэй, спыняецца.

Паслухайце... Калі пойдзеце ў гарком ці ў міністэрства... надзеньце другую спадніцу. Я не адна такая...

Выходзіць. Праз секунду ў дзвярах паказваецца Андрэй.

Андрэй. Ці можна да вас, таварыш дырэктар? Ужо цэлую гадзіну марнею ў прыёмнай.

Ізабела *(строга, афіцыйна)*. Якая ў вас да мяне справа, таварыш Таратута?

Андрэй. Рацпрапанова. Вельмі важная...

Ізабела. Тады вам патрэбна не да мяне, а ў БРЫЗ.

Андрэй. Не, з гэтай прапановай трэба іменна да вас, таварыш дырэктар.

Ізабела, усміхаючыся, выходзіць яму насустрач.

Ізабела. Ну, выкладвай сваю рацпрапанову!

Андрэй. Ведаеш што, Іза? Сёння мы з табой ідзём да маёй маці. Адгаворак не прымаю. Ведаю — сход. Пойдзем адразу пасля сходу.

Ізабела. Хм... У амёбы з'явіўся характар. Але як жа я пайду? У гэтым?.. А нічога іншага ў мяне няма.

Андрэй. Нічога. Абыдзецца. Няхай маці паглядзіць, якія ногі былі ў Венеры Мілоскай! Няхай усе глядзяць і зайздросцяць!

Ізабела. Няўжо?

Андрэй. Ну, калі ўжо дырэктар фабрыкі носіць такую спадніцу, значыць, у гэтым сапраўды нешта ёсць!..

Ізабела нечакана абняла Андрэя і пацалавала. І ў той жа момант вярнулася Божашуткава з вялікай лялькай у руках. Яна ўжо хацела нешта сказаць, але, убачыўшы Ізабелу і Андрэя, ціхенька зачыніла дзверы, прыхілілася да сцяны. І раптам заплакала так, што стала страшна. Як ёй хацелася б быць на месцы Ізабелы! Але гэта немагчыма.

Па адзін бок дзвярэй смяюцца, шэпчуць і цалуюцца два шчаслівыя чалавекі. Па другі бок — горка, несуцешна плача трэці чалавек, прыціскаючы да сэрца вялікую прыгожую ляльку. Нічога дзіўнага, такое жыццё...

Канец

На белорусском языке

Николай Егорович Матуковский

АМНИСТИЯ

Издательство «Мастацкая літаратура» Государственного комитета Совета Министров БССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Минск, Ленинский проспект, 79.

Рэдактар В. Галавач. Мастак В. Масцераў. Мастацкі рэдактар І. Славянін. Тэхнічны рэдактар З. Сень. Карэктар А. Глушчанка.

АТ 15532. Здадзена ў набор 28/IV 1972 г. Падп. да друку 28/IX 1972 г. Тыраж 4000 экз. Фармат 70×90 1/32. Папера друк. № 1. Ум. друк. арк. 3,51. Ул.-выд. арк. 3,41. Зак. 924. Цана 19 кап.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. Мінск, Ленінскі праспект, 79.

Матукоўскі М.
Амністыя. Камедыя. Мн., «Мастацкая літаратура», 1972.
96 с. 4000 экз. 19 к.
У п'есе «Амністыя» гаворка ідзе аб высокай партыйнай прынцыповасці і бескампраміснасці, аб шчырасці і адказнасці перад грамадствам, перад сваім сумленнем.

7-5 / 170-72 — Бел2 / М 34